

Адыгэ макь

№ 95 (20110)

2012-рэ илээс

ШЭМБЭТ

ЖЪОНЫГЪУАКІЭМ и 26-рэ

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэмрэ и Правительствэрэ ягъэзет

ЖЪОНЫГЪУАКІЭМ и 27-р — БИБЛИОТЕКАХЭМ Я УРЫСЫЕ МАФ

Адыгэ Республикэм ибиблиотекахэм яЮфышІэхэу ыкІи яветеранхэу лъытэныгъэ зыфэтІыхэрр!

Шъуисэнхъат епхыгъэ мэфэкІым фэиІ тышгъуфэгъушІо!

Сыд фэдэрэ лъэхъани тхылъыр къэбарым икъэкІуапІэу ыцтыгъ, библиотекэхэр — обществэм игушхъэлэжъ ыкІи интеллектуальнэ ыцІакІэ игупчагъэх. Ащ елгытыгъэу библиотекэхэм яЮфышІэхэм шІэныгъэм цухъумакохэу уаджэн плъэкІыщт.

Непэ шъо шъуилэпІэсэныгъэ, шъуихъунхъагъэ яшІуагъэкІэ библиотекэхэр обществэм илгъэпсэ шхъаІэхэм ащыщых, ахэм технологиякІэхэр аІэ къырагъахъэх ыкІи дунаим ибаиныгъэ шхъаІэ екІурэ гъогур тхылъеджэхэм къафызгъахы.

Шъуисэнхъат шъузэрэфшъыпкъэм, ІэпІэсэныгъэ ин зэрэшъу-халгым, шъуишІэныгъэхэм ренэу зэрахъэсгъахъорэм апэе ты-зэрэшъуфэразэр хэдгъэуэфыкІыгъэ, тышгъуфэлгало псауныгъэ нытэ, насып, шыІэкІышІу шъуилэнэу, Адыгэ Республикэмрэ ти Хэгъэ-гуихоу Урысые Федерациемрэ яфедэ зыххэл Іофэу жэгъэгъахъэрэм гъэхъагъэхэр ышъушІыпхъу!

Адыгэ Республикэм и Лышхъэу ТХЪАКІУЩЫНЭ Аслъан
Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм
и Тхъаматэ игуадзэу ІЭЩЭ Мухъамэд

Адыгеим и Лышхъэ хэлэжъэщт

Партиёу «Единая Россия» зыфиорэм ия XIII-рэ зэфэсэу жъоныгъуакІэм и 26-м Москва шыкІошттым нэгырэ мини 3-м ехъу хэлэжъэщт: делегат 671-м шыщэу 426-р партием ишъолъыр къутамэхэм ацІэкІэ хадзыгъэх, нэгы-рэ 1600-рэ фэдизыр хъакІэх, ІэкІыб къэрал делегацие 30-м ялЫкІох.

Адыгеим и Лышхъэу, ВПП-у «Единая Россия» зыфиорэм иапшъэрэ Совет хэтэу ТхъакІушынэ Аслъан республикэм илЫкІоу зэфэсым кІоштхэм япэщт.

Зэфэсым Іофыгъо шхъаІэу зыщытегушыІэщтхэр партиёу

«Единая Россия» и Тхъаматэ епхыгъэр ары. Шъугу къэдгъэкІыжын: Владимир Путинын Урысыем и Президент ІэнатІэ зэрэІухъэрэм фэгъэхыгъэ Іофтхъабзэу зэхашъэгъагъэм ыуж партием и Тхъаматэ ипшъэрылхъэр зытырихыжынхэ мурад зэриІэр мэлылфэгъум и 24-м къыІогъагъ. Мы партием хэтхэр зызэхэгъушыІэжъхэ нэуж Дмитрий Медведевыр къезэгъыгъ ащ пэщэныгъэ дызэрихъанэу. ЖъоныгъуакІэм и 22-м Урысые Федерацием и Правительствэ и Тхъаматэ «Единая Россия» ипартбилет къыратыгъ.

Адыгэ Республикэм и Лышхъэу ипресс-къулыкъу

Ярэхъатныгъэ къаухъумагъ

ЖъоныгъуакІэм и 25-м Адыгеим иеджэпІи 150-рэ фэдизмэ аужырэ одыджынын къащытеуагъ. КІэлэеджакІохэм ящынэгъончъагъэ ыкІи общественнэ рэхъатныгъэр къэухъумэгъэнхэм фэгъэхыгъэ Іофтхъабзэхэм полицейскэ 500 фэдиз ахэлэжъагъ.

АР-м и МВД ипресс-къулыкъу ипашъэу Гъомлэшк Байзэт къызэриІуагъэмкІэ, торжественнэ мафэм ошІэ-дэмышІэ зыххэл хъугъэ-шІагъэ къэмыгъэхъугъэным анаІэ тетыгъ. Ащ пае кинологическэ къулыкъум и Гупчэ иЮфы-

шІэхэм, ППС-м, гъогу-патруль къулыкъум гъэлъэшыгъэу Іоф ашІагъ. Джащ фэдэу министрствэм ипашъэхэри еджэпІэ зэфэ-шхъафхэм япхыгъэхэу жъоныгъуакІэм и 25-м а Іофым лыплъагъэх.

МэфэкІ Іофтхъабзэхэр рамыгъажъэхэзэ, еджапІэхэр хъэхэр ягъусэхэу кинологхэм къаплъы-хъагъэх. Гъэсэныгъэм иучрежде-ниехэм аджъ гъогурыкІонын шыцынэгъончъэным полицейскэхэм анаІэ тырагъэтыгъ.

ІЭШЫНЭ Сусан.

Адыгэ Республикэм и Лышхъэрэ Адыгэ Республикэм иминистрэхэм я Кабинетрэ лъэшэу гухэкІ ащыхъугъ РСФСР-м изаслуженнэ ІофышІэхъоу, Адыгэ Республикэм инароднэ артистэу ТхъакІумэщэ Налбый Щэбанэ ыкІоым идунай зрихъоужыгъэр ыкІи ащ иунагъорэ иІахылхэмрэ афэтхъаусыхэх.

Хъатыгъужъыкъое гурыт еджапІэм шыІагъ

Тыгъуасэ, зэрэхэгъэгъу фэдэу, тиреспубликэ иеджапІэхэм аужырэ одыджынын къащытеуагъ. А мэфэкІыр адигошынэу АР-м и Лышхъэу ТхъакІушынэ Аслъан Хъатыгъужъыкъое гурыт еджапІэу Хъаткьо Ахъмэд ыцІэ зыхъырым кІогъа-гъэ. Джэджэ ыкІи Шэуджэн районхэм ягъунапкъэ дэжъ ащ къыщыпэгъокІыгъэх район администрацием ипашъэу Хъуажъ Налбый, народнэ депутатхэм я Совет итхъаматэу Гышц Долэт, нэмыкІхэр. Нэужым пстэури еджапІэм еблэгъагъэх.

БлэкІыгъэ илгъэсым мы районым псыр къызышеум иягъэ зэригъэкІыгъагъэхэм Хъатыгъужъыкъое еджапІэр ащыщ. Зэрарэу къафихыгъэр амалэу шыІэмкІэ дагъэ-зыжыгъ. Арэу щытми, непэ яІофхэм языхт зыщыгъэгъозэнэу, ямэфэкІ адигошынэу къызэрэкІуагъэр ТхъакІушынэ Аслъан ишІу-фэс псалъэ зэкІэмэ апэу къыщыхыгъэ-щыгъ.

— Хъатыгъужъыкъое гурыт еджапІэр зэрэзэгъэгъыс-хъагъэмкІэ джыри шыкІэгъэнчъэу пІон плъэкІыщтэп, ау шІэныгъэу кІалэхэм арагъэгъотырэмкІэ ар пэрытхэм ащыщ, — къыІуагъ ащ. — Республикэм имы-закъоу, нэмыкІ субъектхэм апшъэрэ еджапІэхэр къащы-зы у хыгъэхэм япчъагъэ ар къе-

ушыхъаты. Гъэхъагъэ зышІыгъэу, цІыф цІэрыІоу къычІэкІыгъэр макІэпышъ, ащ урыгъушхонэу щыт. Сыгу къызделэу непэ аужырэ одыджынын къызфытеохэрэми, джыри зиеджэн лъызыгъэ-кІогъэнэу зыпэ илгъэ кІэлэеджакІохэм, кІэлэгъаджэхэм, ны-тыхэм сышгъуфэгъушІо.

Псауныгъэ шъуилэнэу, еджапІэр къэ-

зыухыхэрр гъогу мафэ те-хъанхэу сышгъуфэлгало.

Шхъафтынэу еджапІэм сомэ миллион къызэрэраты-рэр, футбол ешІапІэ охътэ благъэм къызэрэфашыщтыр къариІуагъ. Ежъ еджапІэм икІэлэеджакІохэм и дышгъэ-идэ кружокым къышагъэ-хъазырыгъэ Іэпэшысэр нэпэ-еплгъэу республикэм ипашъэу къыратыгъ.

Нэужым мэфэкІымкІэ къа-фэгъушІуагъ Шэуджэн район администрацием ипашъэу Хъуажъ Налбый. Ахъщэ шІухъафтынэу еджапІэм къыратыгъэм фэиІ республикэм ипашъэу «тхъауегъэгъэу» къыриІуагъ.

Зэхъхэм ыуж ТхъакІушынэ Аслъан ахэтэу кІэлэеджакІохэмрэ кІэлэгъаджэхэмрэ нэпэеплгъэ сурэтхэр атырахыгъэх.

ХЪУТ
Нэфэст.

Адыгацлэ зыхырэ псыхьоху Геленджик пэблагъэхэр е...

Илэс къэс къалэу Геленджик зыщызыгъэпсэфынэу къэ-
клорэ цыфхэм япчъагъэ хэхь. Икыгъэ 2011-рэ илэсым
мыш нэбгырэ миллион 3-м ехъу шылагъ. 2011-рэ
илэсым шылэ мазэм и 1-м еж районим щыпсэурэ
цыфхэм япчъагъэ 87980-рэ хъуштыгъ.
Илэси 180-кIэ узэкIэлэбэжымэ, Геленджик районим
адыгэ цыф нэмыкI исыгъэл, ахэр нэтыхьогъэх ыкIи
шапсыгъагъэх. Тарихьым фэгъэхыгъэ тхыгъэхэм къызэ-
ралорэмкIэ, Геленджикрэ ащ къешIэкигъэ чыплэхэмрэ
адыгэ къоджы 8 ащыпсэуштыгъ, Архипо-Осиповкэ — 4,
Кабардинкэ — 6, зэкIэмкIи Геленджик районим адыгэ
къоджэ 45-рэ щыпсэуштыгъэ. А лъэхъаным район
чыгухэр Урысыем ичIыгухэм джыри ахахъэщтыгъэхэп.
1931-рэ илэсым Геленджик пачыхъадзэхэр къызы-
щетIысыкIыхэм, адыгэхэм къатебанэх и къуаджэхэр
ахъунагъэх ыкIи агъэстыгъэх. Псаоу къэнэжыгъэ
тIэклум ашъхэ рахыжыжэ, Тыркуем клужыгъагъэх.
1864-рэ илэсым зы адыгэ къуаджы къэнэжыгъагъэл,
джащ фэдэу къуаджэмэ ацIэхэри клодыжыгъагъэх. Ау
псыхьохэри ахэм ацIэхэри къэнагъэх, джыри адыга-
цIэхэмкIэ яджэх.
Мы тхыгъэр зыфэгъэхыгъэр ахэм аралорэ адыгацIэхэр
ары.

Курортэу Геленджик иэскур-
соводхэм, итотонимикэ зышIо-
гъэшIэгъонхэм чыплэ псыхьох-
эм, къушхьэхэм, къушъхъэт-
хыхэм, псэупIэхэм ацIэхэмрэ
ахэм мэхъанэу къарыкIыхэрэмрэ
зэрагъэшIэнхэм пае хы ШIуцIэ
Iушъом лIэшIэгъуэхэм аIусы-
гъэ адыгэхэм ахэр къызэрагу-
пшысыгъэхэр ыкIи зэрафаусы-
гъэхэр агурыгъэлогъэн фæ.

Тхылъхэмрэ нэмыкI тхыгъэу
щылэхэмрэ чыплэмэ ацIэхэр
ащызтөмэфхэу, урысыбзэкIэ
зэрэзэрадзкIыхэрэри зэфэмьдэ-
хэу бэрэ къыхэкIы. Зы геогра-
фическэ объектум (зы чыплэм)
цIэ заулэ иIэуи, зэрэзэрадзэ-
кIыгъэр мэхъанэ шьыпкъэу илэм
теклэуи мэхъу.

Адыгэхэм чыплэцIэхэр сыд
фэдэми къаугупшысыгъэхэу
щытэп. ЧыплэцIэм чыплэм изы-
тет, итеплэ зыфэдэхэр къы-
Iуатэщтыгъ.

Сыда Минеральные воды, Пя-
тигорск, Усть-Лабинск аIозэ,
къэлэ зэфэшъхъафхэм урысхэр
зыкIаджэхэрэр? Джэуапхэр
чыплэцIэхэм къахэщых: апэрэм
минеральнэ псыхэр зэрэщыбэр,
ятIонэрэм къушъхы 5 зэрэщы-
зтэплагъэр, ячэнэрэм чыплэу
зыдэщытыр къагъэлъагъох.

Джащ фэд адыгацIэхэри. Чы-
плэцIэхэр тэрэзэу адыгабзэкIэ
зэбдзэкIыжыхэмэ, ащ фэдэцIэ-
хэр зыклафаусыгъэр къыуагъашIэ.

Топонимикэм фэгъэхыгъэу
къыхауыгъэ тхылъхэм адыга-
цIэхэр урысыбзэкIэ зызэрадзэ-
кIыжыкIэ, мыгтэрэзэу бэ къаха-
фэрэр.

Сэ сызыщыпсэурэ шъолъы-
рым итарихъ зэгъашIэу сызы-
пылыр бэшIагъэ. Адыгабзэри
тхакIэри сицIыкIугъом къыше-
гъэжыгъэу сэшIэх. Ары тхылъ
зэфэшъхъафхэм адыгэ чыплэ-
цIэхэр мыгтэрэзэхэу къыззахатхэ-
хкIэ е тэрэзэу зэрамыдзэкIы-
жыгъэхэмэ, псынклэу гу зыкIы-
лыстэрэр, зыкIыхэслъагъорэр.

ЧыплэцIэр урысыбзэкIэ зат-
хыкIэ, хъарыфхэр хагъэзыхэу е
зэблахъухэу бэрэ урехьылIэ. Гу-
шыIэм пае, къэлацIэу Лабин-
скэм апэрэ хъарыфыр хэбгъэзы-
мэ, Абинск хъушIт. Зэфэдэхэ?
Лабинск ыкIи Абинск зыцIэ къа-
лэхэр зэфэшъхъаф шьыпкъэх.

Адыгэмэ аусыгъэ чыплэцIэхэр
зытетым тетэу птхынхэ фæ. Джа-
щыгъур ары мэхъанэр къызына-
фэрэр. Арышъ, адыгацIэхэм ахэт
хъарыфхэр зблэпхъухэ хъушIтэп.

Хы ШIуцIэ Iушъор адыгэхэм
япсэупIэу зыщэтум къахахъэ-
щтыгъэ цыфхэм къатхыжыгъэ

тхылъхэр ары адыгэ чыплэцIэхэр
нахъ тэрэзэу зыщытхыгъэхэр.

Щысэ къэтхыи. Псыхьохэм
афаусыгъэ адыгацIэхэр «псы»-
кIэ къеухых. Ачипс, Текос, Те-
шепс, Шипс, Чепси... Адыгабзэ-
кIэ «псыр» — урысыбзэкIэ
«вода», «речка». Я XIX-рэ
лIэшIэгъум атхыгъэ текстхэми
джащ фэд зэрахэтыр. Джырэ
лъэхъаным къыхауырэ тхыгъэ-
хэм гушыIэу «псым» хэт хъары-
фэу «п»-р «б»-кIэ щызэблэ-
хъугъэх, псыхъуацIэхэр Ачибс,
Тешепс, Шебс хъугъэх. Ащ псы-
хъуацIэхэр зэрэзэрадзкIыгъэхэм
мэхъанэ тэрэзэ къарымыкIыжыу,
ахэр зэрэзэтекIыхэрэр гурыIо-
гъуаеу къешIы.

Джы псыхьохэм къафэдгъэзэ-
жыи.

Къутырэу Джанхот Хотенцай
(Хьотэклэй) псыхьохэ цыкIур
пхырэкIы. А цIэр зэфэмьдэу
тхыгъэу бэрэ уапэ къефэ: **Хо-те-
цей, Хотенцай, Хотенцай, Хо-те-
цай**. ПсыхъуацIэр адыгэ гушы-
IтIу зэхэт: «**хъуат**» — **овраг**,
«**кIэй**» — **низина, долина**.
УрысыбзэкIэ тэрэзэу къызэрэ-
плон фæр — **Хуатэцэй** — хъуа-
тэм рычгъэр псыхьожыи. Псы-
хьом ыцIэ ар зыдэщылэ чыплэр
къегъэнафэ — хъуатэр ары. Ау
ащ емылытыгъэу экскурсовод-
хэми, автор зэфэшъхъафхэми
псыхъуацIэу «**Хьотэклэй**»
адыгабзэкIэ кыкIырэу «**хъа-
шхъурIэу**» къатхы.

Псыхьохэу Тешепс (Тешепс)
ыцIэ фэдэ иI ащ инэкпэ тес псэ-
упIэми. АдыгабзэкIэ ащ кыкIы-
рэри зэрэзэрадзкIыхэрэри тэрэ-
хэп: «**золотая река, струя**»,
«**река Тешевых**». ПсыхъуацIэр
адыгэ гушыIтIу зэхэт: «**те-
шъо**» — **неглубокая, «псы»** —
река, Тешепс. УрысыбзэкIэ ар
тэрэзэу зэрэзэбдзэкIыштыр «**не-
глубокая река**».

Текос (ТIэклупс) — псыхьохэ-
ми псэупIэми ацI. ТапэкIэ псы-
хьом зэреджэщтыгъэхэр ТIэ-
клупс. Ар адыгэ гушыIтIу зэ-
хэт: «**тIэклэу**» — **мало** ыкIи
«**псы**» — **река**. УрысыбзэкIэ
зызэбдзэкIыкIэ, кыкIырэу —
«**маловодная река**». АрынкIи
хъун ащ «сухая» ралоу къызы-
кIыхэкIырэри.

Псыхьохэу Вулан псэупIэу Ар-
хипо-Осиповскэм щыI. Урысы-
дзэхэр ащ ичIыналгъэ къемы-
хъэфэхэ **ЧепсикIэ (Чыпсы)**
еджэщтыгъэх. ПсыхъуацIэр адыгэ
гушыIтIу зэхэт: «**чы**» — **зем-
ля, «псы»** — **вода**. ЦIэм къы-
уегъашIэ чычIэгъыпсыхэр псы-
хьом къызэрэхахъэщтыгъэхэр.

Джырэ уахътэм ралорэ цIэу Ву-
ланыр апэ ыцIэгъэ **Чыпсым**
инэу текIы.

Псыхьохэу Пшадэ (Пшадэ) рай-
оным пхырыкIырэ псыхьохэм
анахъ кIыхъ. Ащ ыцIэ грузин ыкIи
абхъазыбзэхэм арапхэу, къахэкIы-
гъэу зэралорэр тэрэзэп. «**Пшадэ**»
адыгэ гушыIтIу — «**пшэ**» —
туман, «дыны» — **шитыс** къа-
тыгъ. «**Пшадэр**» урысыбзэкIэ
зэбдзэкIыжыи, «**пшэр зы-
шъхъашыт**», «**пшэм къыуцу-
хъагъэр**» къекIы. Мы чыплэм
ренэу пшэхэр щыолгъэу.

Псыхьохэу Догуаб (Дэгъубэ)
Пшадэ хэлъадэ. ГушыIэу «догуа-
быр» осетиньбзэм къыхахыгъэу,
ащ «шыгъачъэ зышашырэ чы-
плэр» кыкIэу зэрэзэрадзкIырэу
тэрэзэп. Псыхьом ыцIэ адыгэ
гушыIтIу зэхэт: «**дэгъу**» — **хо-
роший, добротный, «бэ**» —
много. ГушыIэхэм мэхъанэу яIэ-
хэм къауатэ псыхьом шIогъабэ
цыфхэм къызэрафыхыштыгъэр.

Псыхьохэу Дэгъубэрэ Пшадэ-
рэ адыгэ къоджэ 15 акIэрысыгъ.

1830-рэ илэсым этнографэу
Эдмонд Спенсер Пшадэ кIэй
щылагъ. Ащ ытхыгъэ тхылъым
къышъуатэ апэрэ мафэм къы-
шегъэжыгъэу черкесхэм япсэ-
укIэрэ ягъэпсыкIэрэ зэрэшIогъэ-
шIэгъон дэдагъэр, еж къызэрэ-
шIошIыштыгъэм бэкIэ нахъ дэ-
гъоу ар къызэрэчIэкигъагъэр.

Дэгъоу алэжырэ чыгу зэпэ-
Iульхэр ыльгъугъэх, чыгу шэ-
рэч нахъ мыхъуми амыгъэфедэу
къыпэкIафэгъэп. Мэлы, шы, псы-
цу Iэхъогъушхохэр уц шъуан-
тIэм альэгъуанджэхэм анэсэу хэт-
хэу лъэныкIэ псэуми арыты-
гъэх. Чыгулэжыным IэпIэсэ-
ныгъэ ии хэлъэу зэрэдалажэхэ-
рэм ыгъэгъушIуагъ ыкIи ыгъэ-
шIэгъуагъ. Яунэ цыкIухэу къу-
шъхэ чапэхэм, тхыхэм атеты-
гъэхэр, псыхьом пэблагъэу щы-
тыгъэхэр авторым Европийскэ
къэралыгъохэм ащылгъэгъэхэм
зыкIи анахъ дэгъэхэп.

Предпринимателэу Рафаэль
Скасси 1811-рэ илэсым Пшадэ
инэкпэхэм гъэтIытыпхэр къа-
тыришIыхъэх, адыгэмэ къагъэ-
кIырэ гъомылапхъэхэр Урысыем
пае илэсыбэрэ ащищэфыгъэх,
ахэм къуыхэхэр зыхашIыкIыхэр
пхъэхэри ахэтыгъэх.

Я 19-рэ лIэшIэгъум къушъ-
хъэчIэс адыгэхэр зыльгъугъэ
тхакIохэм къызэратхырэмкIэ,
адыгэ унагъохэм сабыйхэр бэу,
6 — 8, нахыбэуи арысыгъэх,
ашхыштыри яхъоигъ. А чыплэ-
хэм ащыпсэуштыгъэ цыфхэм
афэгъэхыгъэу джырэ авторхэм
ащыщ мары ытхырэ: «Атебанэ-
хэзэ къагырахыштыгъэ мылкъур
ары адыгэхэр нахыбэмкIэ зэрэ-
псэуштыгъэхэр. Къушъхэ кIэй-
хэм адэлэ чыгур мэкIагъэ, ащ
къыхэкIэу ашхыштыр икIоу
агъотыштыгъэп, афыхыштыгъэп.
Яунагъохэр Iужыгъэхэп, сабы-
ибэ ялагъэп». Зигугъу къэсшIы-
гъэ джырэ тхакIор курорт чы-
плэхэмрэ хылушъомрэ бэрэ ащы-
олгъэу зыгъэпсэфакIо къэклогъэ
цыфхэм итхыль аришъу. Чыжыу
кыкIыгъэ цыфым сыдым ригъэ-
шIэна кыфыхэтхэзэ авторым
тхылъэу кыришэрэм пIы бэдэдэ
къызэрэхафэрэр? Джащ фэдэхэу
мыхъунхэу адыгэмэ бэ непэ къа-
патхыхъэхэрэр. Псыхьохэм икIэ-
рыкIэу афаусыжыгъэхэм къа-
рыкIырэу къэшIэгъуае.

(ИкIух я 6-рэ н. ит).

ТХЪАКIУМЭЩЭ Налбый Щэбанэ ыкъу

Адыгэ Республикэм икульту-
рэ чIэнэгъэшхо ышIыгъ —
2012-рэ илэсым жьоныгъуа-
кIэм и 24-м ыныбжэ илэс
75-м итэу бэрэ хылыгъэу зэсы-
мэджэ нэуж урысые театраль-
нэ искусствэм иIофышIэшхоу,
адыгэ режиссер цIэрыIоу, теат-
ральнэ педагогэу ТхъакIумэщэ
Налбый Щэбанэ ыкъом идунай
ыхъожыгъ.

Налбый Щэбанэ ыкъом ищы-
Iэныгъэ зэрэщытэу цыфхэм,
искусствэм, сэнэхъатэу къыхи-
хыгъэм афигъэIорышIагъ. Ащ
итеатральнэ IофшIэгъэ анахъ дэ-
гъухэр — Адыгеим, Урысыем
ятеатрэхэм ащагъэуцугъэ спек-
таклэхэр — адыгэ, урыс теат-
рэм итарихъ, театрэм Iоф къы-
щыдзэшылагъэхэм ыкIи спек-
таклэхэм яплыгъэхэм яшIэжэ
егъэшIэгъэу къахэнэжышты.

ТхъакIумэщэ Налбый щыIэ-
ныгъэ гъогу гъэшIэгъон къы-
кIугъ. Ар 1938-рэ илэсым щы-
лэ мазэм и 2-м Адыгэ автоном
хэкумкIэ Шэуджэн районим ит
къуаджэу Шэуджэнхъаблэ къы-
щыхъугъ. 1963-рэ илэсым
Н.Щ. ТхъакIумэщэ театральнэ
искусствэмкIэ Къэралыгъо ин-
ститутэу А.В. Луначарскэм
ыцIэкIэ щытым режиссер сэнэ-
хъатыр зыщызэрегъэгъот
нэуж Мыекъотэу хэку драмати-
ческэ театрэу А.С. Пушкиным
ыцIэкIэ щытым, Сахалинскэ
хэку драматическэ театрэу А.П.
Чеховым ыцIэкIэ щытым, Орен-
бургскэ хэку драматическэ те-
атрэу М. Горькэм ыцIэкIэ щы-
тым ярежиссер шъхъаIэу, Мо-
сковскэ драматическэ театрэу
Н.В. Гоголым ыцIэкIэ щытым
ирежиссер-стажерэу, Москов-
скэ литературнэ-драматическэ
театрэм ирежиссер-постанов-
щикэу, Адыгэ Республикэм и
Къэралыгъо телевизионнэ,
радиовещательнэ компание ире-
жиссерэу Iоф ышIагъ.

Илэсыбэхэм къаклоцI Нал-
бый Щэбанэ ыкъор Урыс къэ-
ралыгъо драматическэ театрэу
А.С. Пушкиным ыцIэкIэ щы-
тым ихудожественнэ пащэу щы-

**В.Ю. Федоров, Гь.К. Чемышъу, З.Хь. Зыхъэ, М.З. Зыхъэ, М.Р.
Кукан, Н.А. Иванченко, И.Ш. МэшбашI, Е.И. Салов, Ю.И.
Сулэймэн, Н.С. ШъхъакIумэщэ, Н.Хь. Хъуажъ, С.С.
Шъхъалахъу**

Депутатхэм апай

Адыгэ Республикэм и Къэра-
лыгъо Совет — Хасэм ияпшIы-
кIухэнэрэ зэхэсыгъо 2012-рэ
илэсым жьоныгъуакIэм и
30-м щыIэшт.

Зэхэсыгъом зыцахэплэщт-
хэм ахагъэхъагъэх мы кыкIэ-
лыкIорэ Iофыгъохэр: Адыгэ
Республикэм изаконхэу «Адыгэ
Республикэм и Къэралыгъо
Совет — Хасэм идепутат иста-
тус ехылагъ», «Лэжыгъэ къэ-
зыхыжыкIыхэрэм, хъалыгъур
ыкIи хъаджыгъэхэкIхэр зыгъа-
жэхэрэм къэралыгъо IэпыIэгъу
ягъэгъотыгъэным ехылагъ»,
«Шэпхъэ ыкIи нэмыкI правовой
актхэм яхылагъ» зыфиIохэрэм
зэхъокIыныгъэхэр афэшIыгъэн-
хэм афэгъэхыгъэхэм ятIонэрэу
ахэплэгъэныр; законопроект-
хэу «Адыгэ Республикэм и ЛIы-
шъхъэ ихэдзын ехылагъ»,
«Энергием икIэуэгъоенрэ энерги-
ер нахъ шIуагъэ къытэу Адыгэ
Республикэм щыгъэфедэгъэ-
нымрэ яхылагъ», «Iахъ зэхэлъ-
кIэ фэтэрыбэу зэхэт унэхэр ыкIи
(е) амыгъэкошчырэ мылкъум хэ-
хъэрэ нэмыкI объектхэр зэрагъэ-
псыхэрэм гъуэзэ алыфыгъэным
пае ищыкIэгъэ къэбархэр ыкIи

тыгъ. БлэкIыгъэ лIэшIэгъум ия
80 — 90-рэ илэсэхэм мы твор-
ческэ коллективым художест-
веннэ теклоныгъэшIоу ышIыгъэ-
хэр ащ ыцIэ епхыгъэх. Урыс
театрэу Адыгеим щыIэм ащ иIа-
хъэу хишIыхъагъэм уасэ фэ-
шыгъуагъ.

Аужырэ илэсэхэм Адыгэ
Республикэм и Лъэпкъ театрэу
И.Ш. Цэим ыцIэкIэ щытым
ирежиссерыгъ.

ТхъакIумэщэ Налбый Щэба-
нэ ыкъор творческэ IофышIэ-
шхоу, театрэм иIофхэм ренэу
агъэгумэкIырэ цыфэу щытыгъ.
Сыд фэдэрэ театрэ Iоф зыше-
шIи, спектаклэу ыгъэуцугъэхэм
гушшысэ куоу шапхырищы-
гъэмкIэ ыкIи IэпIэсэныгъэ
инуу хэлъыгъэмкIэ цыфхэм агу
къыщэфыштыгъ.

Къэралыгъом Н.Щ. ТхъакIу-
мэщэм игъэхъагъэхэм осэшхо
къафишIыгъ. Ащ медалэу «За
доблестный труд», щытхъуцIэ-
хэу «РСФСР-м искусствэхэм-
кIэ изаслуженнэ IофышIэшхо»,
«Къэбэртгэ-Бэлыкъар АССР-м
искусствэхэмкIэ изаслуженнэ
IофышIэшхо», «Адыгэ Респуб-
ликэм инароднэ артист» зыфи-
Iохэрэр къыфагъэшъошагъэх.

ТхъакIумэщэ Налбый Щэба-
нэ ыкъор сыдыгъуи цыфхэм
агу илышты Адыгэ Республи-
кэм икультурэ зыхылагъэ хэ-
зышIыхъыгъэ творческэ цыф-
шIагъоу.

(е) документхэр ухэсыгъэнхэм
ехылагъ», Адыгэ Республикэм
изаконхэу «Транспорт хэбзэIа-
хьым ехылагъ», «Адыгэ Рес-
публикэм и УплэаIу-лыгъэIо
палатэ ехылагъ», «Админист-
ративнэ хэбзэуагъоныхъэхэм
яхылагъ», «Цыфхэмрэ хы-
лэхэмрэ таксикIэ зещэгъэнхэм-
кIэ Iофыгъо заулэхэр зышIо-
гъэнхэм ехылагъ», «Физическэ
культуэрэмрэ спортымрэ яхы-
лагъ» зыфиIохэрэм зэхъокIы-
ныгъэхэр афэшIыгъэнхэм афэ-
гъэхыгъэхэм, «Адыгэ Респу-
бликэм щыпсэурэ цыф куп за-
улэмэ социальнэ IэпыIэгъу ягъэ-
гъотыгъэнымкIэ Адыгэ Респу-
бликэм изакон заулэмэ зэхъокIы-
ныгъэхэр афэшIыгъэнхэм ехы-
лагъ» зыфиIохэрэм апэрэу ахэ-
плэгъэныр ыкIи нэмыкI Iофы-
гъохэр.

Жуковскэм иурам тет унэу
N 22-м зэхэсыгъохэр зыщызэ-
хашэрэ Залышхоу хэтым сы-
хъатыр 11.00-м зэхэсыгъор ща-
ублэшт.

**Адыгэ Республикэм
и Къэралыгъо Совет —
Хасэм и Тхъаматэ игуадзэу
IЭЩЭ Мухъамэд**

НЕПЭ — ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬХЭМ Я МАФ

Совет хабзэр джыри шыла-гэмэ, мы нэбгыритлүм гурыт звенэм ипашэху е ащ нахь лэнэтлэ ин ялу псэолэшлыным Иоф шашлэныгэкли мэху. Ау джы бэдзэр зэфыщытыклэ шылакэм тытехагы ыкли ащ нэмыкл пшгэрылхэр кьегэуцух. Карташлэ горэм зерило-щыгэу, пшхьэ зэрэфыхьхыжы шылакэм тытехагыш, мыхэм афэдэху производствэм епхыгэ сэнэхьат зилэхэм янахьбэр предприниматель Иофшлэным пыхагытх.

ООО-у «Мастер» зыфиорэм изэхэщаклоху Ацумыж Нухьэрэ Физулин Мухьдинрэ тресту «Адыгэпромстрой» хэхэрэ ССМУ-36-м ильэсыбэр Иоф шашлагь. Ау 2005-рэ ильэсым а организациер зызэхэжыжым, зы сэнэхьатым здыпылгыгэхэр цегэу зэфэхуи, зыцлэ кьетлогэ организациер зэхашагы, ильэсибл хьугэу унэхэр, нэмыкл псэуалэхэр гээцэклэжыгэнхэм, гээклэжыгэнхэм, псэолыклэхэр шыгэнхэм пылтых. Псэолэшлыным шызэрагэгьотыгэ опытыр ыкли агээцэклэрэ Иофшлэнхэм ящыклэгэ амалху зылауагэклагэхэр кызыфагыгэфэдэхээ, предприятие ыкли организации зэфэшхьафхэм фэло-фашлэхэр афагыцаккэх, рабоч сэнэхьат зыхэлт нэбгырэ пшлыкүтф фэдиэм Иофшлэн арагэгьоты. Нэмыклэу кьэплон хьумэ, кьэралыгьом ишылаклэ лэныкьуитлүклэ яшуагы кышшагыккэ: цыфхэм Иофшлэнлэ чыплэхэр арагэгьотых, бюджетым ильэгэплэ зэфэшхьафхэм ыкли бюджетым хэмыхьэрэ фондхэм тынхэмккэ ахэлэжытх. Джырэ хабзэм ыгэ-нэфэрэ шапхьэхэм атетэу ялофшлэхэм лэжыпккэр араты, социальнэ пакет икьур агэфедэ.

— Предприниматель Иофшлэным тызыпыхагытх кышшыублагэу сыдырэ лэныкьокли кьэралыгьом чыфэ тгелэу кышхэдгэклыгэп, — ало эццэгьухэм. — Арыш, хабзэм ишуагы кытыгыгэклырэм нахьбтэ тишуагыгэу едгэклырэр.

Сыдырэ лэныкьом пшпагыми, Иофшлэным епхыгэ бэдзэршыплэм зэнэкьокьуныгэ иль. Заказхэр кьэбгыотынхэр кызырыккыу шытэп. Конкурсахэм, тендерхэм уахэмылажыу, теклоныгэ кьашыдэмыху пшлэн бгыотыщтэп. Мы шыклэм хэмыхьэрэ закьор унэе псэолэшлыныр ары шхьае, ащи зэнэкьокьу хэмылэу плон плэжыштытэп.

Нухьэрэ Мухьдинэрэ зэццэгьух

— Конкурсахэм, тендерхэм тахэлажытх заказхэр кьэтэгьотых, едгэжыгэ Иофшлэныр тегугызэ ыкли палэу зэдэггэнэфагытх тыдэмыху тэггэцэккэжы, — кьауагытх кышхэгэ-хьожы Нухьэ. — Ары Иоф зыфэтшлагэхэр ренэу кызыкытфэрэзэхэр, ыужыкли гьусэныгэ кьыддашлэу кызыкы-хьоклырэр.

Ащ игушылэхэр кыгэгэшыпкэжыгэ Иофшлэнэу агээцклагэм идэгьугэ тагэлэгьугэ ашлоигьом олимпийскэ резервымккэ спортивнэ еджаплэу N 2-м, Мыкьуапэ иурамэу Жуковскэм тетым, тызычлэхэм ащ идиректорэу Виктор Басенкэм кылуагытх.

— Спортсмен нэбгырэ 300-м ехьум зызышагытхэрэ зальшхоу тилэр ООО-у «Мастер» зыфиорэм ипашэхэм адэтшыгэ зэ-зэгьыныгэм тетэу зэртфагы-цэккэжыгэм теггэразэ, мы нэбгыритлүр яфэло-фашлэхэмккэ гьусэгьушлэу кызытфэхьугэхэр бэшлагэ. Уиггэрэзэнэу шыт ялофшлагэ идэгьугэ ыкли палэу зэдэггэнэфагытх ыуж кымынэхуеу заказыр зэраггэцкэжырэм. Джащ фэдэу хэзгэу-уныфыкы сшлоигьом дизайнерыр кьэбгэблэггэныр имыщыкла-гэу аггэцккэнэу шыт Иофшлэнымкли упчлэжыгьушлэу зэрэщытхэр. Дэккхэр зэрэбгэлэшт шьомкли, унэр зытэ-лытагытх тетэу зэрэзэхуыггэн

фаемкли, электр-ричествэ лэ-ныкьомкли ишы-клагэхэр дэгьоу

кышфалотэщтых. Ятлонэрэ эта-жым зыггэпсэфыплэ чыплэу илэр аггэцккэжы зэхьум, ежхэм опыту ялэм ишуагыккэ нахь дэгьоу зэрэхуытх тетэу бэ кыталожыггэр. Арыш, тиныбджэгьушлэхэм тафэраз. Конкурс шыклэм тетэу заказхэр кьагыотыхээ ЖКХ-м шыккэрэ реформэхэм лэпылэгьу афэхьуггэным ехьылэггэ Федеральнэ программэми хэлэжыггэх, бэу зэхэт унэу заулэ ашхьэхэр зэб-лахьуггэх, нэмыкл Иофшлэнхэр аггэцклагэх. Бюджетым епхыгэ организациеху сабий ыгышл, еджаплэ зыфэпшотхэм яшуагытх араггэклыг, псэолэ нахь инхэм яггэпсыни хэлэ-жыггэх. Гушылэм пае, Сбербан-

кым икьутамэу селоу Красно-гвардейскэм дэтым Иофшлэн бэклае шагыггэцклагь.

— Ныбджэгьушлэу тил Мые-кьопэ хьылгээцэ автопредпри-ятием ипашэу Янэко Асхьад, — игушылэ лэгыггэуатэ Мухьдин. — Ильэс кьэс ащ производ-ствэм иггэцккэжыном сомэ мил-лион зытлү пэуеггэхэ. Зэккэ ар-тэры зылэ кьызыггэхэрэр. Хьаккэщ цыккыу илэр, шаплэр, производствэ мэхьанэ зилэ нэмыкл объектхэр фэтэггэцк-кэжытх. Щэу зэтет псэуалэу ыггэпсыггэм иггэдэхэжыном ишыккэггэ Иофшлэн псэури тэры фызэшлэзыхыггэр. Заказхэр кьызэрэтитхэрэм имызакьоу, нэмыкл лэныкьокли ишуагытх

кытегыггэкли. Хьылгэ зэфэш-хьафхэр иавтомашинэхэмккэ з-тэцх, тищыклагэ хьумэ, ихьы-лэйт кран кытеты. Арыш, ащ инэу тызэрэфэрэзэр хэзгэу-ны-фыкы сшлоигьу.

Ильэс зэккэлыккылохэм ООО-у «Мастерым» ипсэолэшлэхэм объектхэм Иоф ашашлагь. Перинатальнэ гупчэм, сабий ыгышлэхэм, психоневрологи-ческэ сымэджэщым, кьэлэ гу-рыг еджаплэхэм, стадионым, бэу зэхэт унэхэм, нэмыккхэм яггэ-цккэжыном хэлэжыггэх. Ильэсым кыккыоцл сомэ миллион 15 — 20 фэдиз зыосэ Иофшлэнхэр, ащи нахьбэу ашлэшшоттх заказхэр шылэхэм, аггэцккэнэхэ алгэкли.

— Мы ильэсым заказхэр нахь маккэ хьуггэх, — хаггэуныфыкы зэццэгьухэм. — Ггэцккэжыном ыкли гээккэжыном Иофшлэнхэмккэ бюджет мылэкоу аггэфедэрэм

кышшыклагь. Етлани зэнэкьо-кьум ыпкэ кыккэу заказхэм про-ект-сметэ уасэху ялэхэр процент 30 лэпэ-цыпэм лыккэхуеу кы-зеоххэккэ зи шуагытх кьэпхьы-жыныу шытэпыш, конкурсым тыкыхэккыжы. Мы ильэсым джащ тетэу конкурс заулэ тахэ-фагытх.

Джырэ лэжыным ар бэшхоу пфэмыонкли мэху. Арэу шыг-ми, мэфэ тельгэу пштэн хьумэ, хьылгэлэтхэр, нэмыккхэр ялоф-шлэн бэрэ шагыггэцккэхэр. Шту-катурхэм, плиткэхэр дэккыом езгыггэпкыхэрэм, зыггалэхэрэм, электрричествэм ехьылэггэ Иофшлэнхэр зыггэцккэхэрэм апае производствэм шагыггэцккэ-лэу адэхэр зэккэ ялэх. Хьылгэ-хэр зэрэзэрэцккэхэрэ техникэ мыин лэпккэхэри кьашыфгытх.

ООО-у «Мастерыр» объек-тышхохэр зышлэхэрэм ащыцтэп. Арыш, техникэ кккэшхохэр, хьылгэлэтхэр, нэмыккхэр ялоф-шлэн бэрэ шагыггэцккэхэр. Шту-катурхэм, плиткэхэр дэккыом езгыггэпкыхэрэм, зыггалэхэрэм, электрричествэм ехьылэггэ Иофшлэнхэр зыггэцккэхэрэм апае производствэм шагыггэцккэ-лэу адэхэр зэккэ ялэх. Хьылгэ-хэр зэрэзэрэцккэхэрэ техникэ мыин лэпккэхэри кьашыфгытх. Ащккэ кьэлэггэн фаеу шытыр аггэцккэрэ Иофшлэн лэпккхэр дэгьоу зэшлэхынхэм фэшл ящыккэггэшт механизмэхэмккэ дэгьоу зэрэулышыггэхэр ары. Заказхэр кьызыгытхэрэм зегуры-лоньгэ дэгьу адырлэу япшгэ-рылхэр зэраггэцккэхэрэм ишуагыггэклэ, азыфагу зэмышлү-ныгэ кытаджэу, судым езэрэт-хэу, джэгыггэу зэфэхьуху кы-хэккыггэп. Кккэу кьэплон хьумэ, ежхэр зыфгыггэпсэхьуггэ лэныкьомкли псэолэшлыным ибэдзэршыплэ ифэшшоттэ чыплэ щабуытыггэу, предприниматель Иофшлэныр лэагыггэуатэ.

СЭХЬУТЭ Нурбий.

Сурэтхэр тезыхыггэр Гэшыны Аслэан.

ТУРИЗМЭР

Иофхэр аггэпсынккэщтых

Тикгэралыгьом туристическэ отраслэ джынкэ зыггэуорышлэ-щыггэр УФ-м спортымрэ туризмэрэккэ и Министерств ары. Президентэу В. Путиным иуна-шьоккэ, ар спортымккэ Мини-стерствэм кьылахьжы култур-рэмккэ Министерствэм рапхыггэ. Арэуштыу зэрэхьуггэр инэу игуап ОАО-у «Темыр Кавказым икурортхэр» зыфиорэм итхьама-тэу Билалов Ахьмэд ыкли ащ туризмэм Темыр Кавказым зыш-ггэушшомбгьуггэнымккэ ишуа-гытх кьэклонэу ылытагытх.

Зэрэдунаеу туризмэм пылэ кьулыкьухэр, е автономнэ кьэ-ралыгьом органхэу, е културэм хэ-хьэрэ ведомствэху зэрэщыггэ-псыггэхэр ащ хиггэуныфыкыггэ.

— Тихэггэу итурист отрас-лэ ильэс кьэс доллар миллиард 50-м еху кьылэжыном зэрилгэ-кыштыр кьэтлытагытх, — ело ащ. — Арыш, зышлоггэшхо кьыггэ-кырэ чыдэггэ секторым ыуж туризмэр кьуиуцон ылыкыштытх.

Джырэ уахьтэ зэрэдунаеу шызеккэрэ туристхэм япчэагытх зы миллиардым ехьуггэ. 2020-рэ ильэсым нэс джыри ахэм ащ фэдиз кьахэхьоттх. А пчэагытх шыцц лэхьышлэу Темыр Кавказым кьаглоху ашлыныр отраслэм ипашэхэм япшгэрылх. Тикгэралыгьом туристическэ потенциалэу илэмккэ дунаим я 5-рэ чыплэр щэуытытх, ау туристэу шызеккэрэ пчэагытх джыри я 59-рэ чы-плэм шыт.

— Тикурортхэм нахьбэ кьа-кккэлыным пае шлэггэн фаехэр ггэнэфэггэхэх: туринфраструк-турэр ггэпсыггэныр, лэклиб хэггэуухэм ащыт туристхэм визэм икьыдэхын афггэпсынк-кэжыныр, фэло-фашлэхэр на-хьышлэу зэхатцхэу зедггэсэныр арых, — ело А. Билаловым.

Зэрэдунаеу анахь опыгг дэгьоу шагыггэцккэхэрэ тикгэралыгьом кьырахьэху, шагыггэцккэху ра-ггэжытх, цыфхэр зыггэггэмэ-ккырэ Иофгыггэхэр туризмэм кьыккэклэрэ мылэкумккэ нахь псынккэу зэшлэпхынхэ плэ-кыштытх.

ОАО-у «КСК»-м кьыхиуыггэ-рэ курортхэр УФ-м и Кьылэ шьолгыр зэрэшагыггэпсыхэрэр

кьыдэплгытгэмэ, ащ шылэ субь-ектхэм, Адыгэ Республикэри зэрахэтэу, ясоциальнэ-экономи-

ческэ шылаккэ хэшшыккэу зы-кьызырилэтыштыр ггэнэфагытх.

(Тикорр.).

Гъэтхасэхэр апхъыгъэх, Юныгъом фэхъазырых

Красногвардейскэ районым бэмышлэу тыщылагъ. Гухэлъэу тилагъэр ябжыхъасэхэм язытет зэдгъэшлэныр, гъэтхасэхэм япхын зэрэзэхъагъэм зыщылгъэгъозэныр, Юныгъоу къэблэгъагъэм зэрэфэхъазырых къядгъэлотэныр арыгъэ. Ау районым игъунапкъэ зызэпыгъэчым, а пстэумэ джыри зы Юфыгъо къахъауагъ. Мыекъуапэ уиклэзэ районым къыгъэгъунэрэ чыгум узыхъэклэ, мы гъэтхэ мэфэ фабэхэм анахь бгъэшлэгъонэу плэгъурэр асфалт гъогум бгъуитлуклэ къеоллэхэрэ чыплэхэм цыфыбэхэр зэрарытхэр ары. Трассэм клэпхырыс селоуищым яунагъохэм яхатгъэху нэллэгъум къыубытыхэрэми, фермерхэм ячлыгухэми цыфхэр ахэпхъагъэху зыгорэ зэраугъоижьырым гулыотэ. Ыужклэ къызэрэтшлагъэмклэ, районым цумпэ къызшагъэкырэр гектар 25-м къехъу. Ащ изы шыс селохэм аблэкхырэ гъогум ыгъунэ цумпашхуэ Лухэм япчъагъэ зэрэмымаклэр.

Район администрацием апэу тыщылуклагъ гушылэгъу тшынуэ тызыфэагъэм. Ар районым ипашэ игуадзэу, мэкъумэщымклэ районым игъэлорышлалэ бэмышлэу пащэ фащылгъэ джамбэчыкэ Калэу Шъаукъо Ислъам. Тызыфэе лэныкхэхэм ятегушылэн тыфехъэным ыпэкклэ тшлогъэшлэгъон хъугъэ цумпэ Юфым фэгъэхыгъэ апэрэ упчлэр ащ фэдгъэуцугъ.

— Тапэкклэ гу зылъытымытэщтыгъэ цумпэлэжыным районым зыщешъомбгъу тэзгъэлоныбэ

мыш тыкэкклофэ тлэгъугъэ, ащ тета Юфыр?

— Тэрэзэу гу лышшутагъ, — ело Ислъам зэрэдгъэшлагъорэр зэхышлагъэу. — Аужырэ илгъэс зытлущым цумпэм илэжыны унагъохэми фермерхэми ащыщыбэ районым шыпыхъагъэх. Гъогум шъукырэклофэ цумпэу зигъо хъугъэр зыгъоихэрэ цыфхэу шъуинэплэгъу къыридагъэхэм анахь балу фэдэ зыхахырэ а Юфшлэным пылъ хъугъэр. Селохэм адэс унагъохэм зэкклэломи хъунэу яхатгъэхэм цумпэр къащагъэклы. Тифермерхэм ащыщ бэклахэми зы гектарым щегъэжъагъэу гектари 7-м нэсмэ цумпэр ащашлэ. Дэгъуба фэдэ зыхахырэ Юфым зызэрэфэагъазэрэр. Типсэуплэ чыплэхэмклэ ари зы Юфшлалэ, ящылакклэ нахъышлу хъунымклэ амалышлу.

— Ислъам, джы шъубжыхъасэхэм непэ язытет, Юныгъоу къэблагъэрэм районыр зэрэфэхъазырым ташыбгъэозагъэмэ тигуапэ хъуштыгъэ.

— Ари сигуапэу шъуфэзгъэцэклен. Гъэрэкло бжыхъэс тирайон пстэумклэ бжыхъэс зэфэшъахъагъэу гектар мин 13,6-м ехъу шапхыгъагъ. Ащ щыщэу коцыр гектар мин 11-м фэдиз хъазырыгъ, хъэр гектар мин 2-м тлэклэ къехъуштыгъ, рапсыр гектар 534-рэ хъуштыгъэ. Къэтэшлэжъба икхыгъэ илгъэсым ибжыхъэ ом изытет чыгулэжхэм пэрыохъубэ къызэрафи-хыгъагъэр. Технологииу шы-лэм къыдилыгъэхэрэм адиштэу анахь охъэгъэшлэхэм чылапхъэхэр чыгум езымыгъэклугъэхэр мэклагъэп. Етланэ Клымафэм имэфабэхэр чылэ къэхъухи, ищыкхыгъэшттым фэдиз оси къемысэу бжыхъасэхэу къыхэкхыгъагъэхэм зэрар шлуклае арихыгъ. Адрэ районхэм зинахыбэ Клымэфэ чылэм ашлуигъэклодыгъэр рапсыр ары. Тэ тирапс анахь къызэтенагъ. Непэ рапс хъасэхэм теплгъэу ялэм уигъэрэзэнэу щыт. Тэ тирайон Клымафэм зиягъэ нахь зыщекхыгъэр бжыхъэ коцым шыщ чыплэ заулэхэр арых. Ащ фэдэ чыплэхэу тилэхэр француз

коц чылэпхъэ лъэпкъэу лэжыгъабэ къэзытэу чылэм нахь зэрар зэрихыгъэр зыщапхыгъэхэр арых. Етлани хэгъэунэфыкхыгъэн фае агротехникэ пэрытым къыдилыгъэхэр уахътэм тефэу коцыр зыщапхыгъэхэм игугъу пшынуэ зэрар зэрамыхыгъэр. Чылэр нахь зэгоуагъэхэр гужъагъэу чылапхъэр чыгум зыщырагъэклугъэ чыплэхэр арых. Тихъызмэтшлалэхэмклэ зибжыхъэ коц Клымафэм анахь зэрар зэрихыгъэр СПК-у «Родинэр» ары. Ащ икоц хъасэхэм азыныкхэм фэдиз хъазырым зыщыгугъыштыгъэхэ лэжыгъэр къымытынклэ энэгугъэу. А хъызмэтшлалэм ихъэ хъасэу гектари 100 хъоу гъогубгъум Гулэми чылэм зэрар шлуклае рыхыгъ. Мэз шъолхыгъэху а хъасэр къызэрэгъэкхыгъагъэхэм яшлуагъэкклэ, хъасэбгъухэм метрэ заулэ яшъомбгъагъэу теплгъэ дахэ ял, нахь узылъыкхуатэкклэ, хэклодыклэу фэхъугъэр олъэгъу. Зибжыхъасэхэр анахь къызэтенагъэхэм ащыщы СПК-хуэ «Колхозэу «Лениныр», «Колхозэу «Еленовскэр» зыфилохэрэр, фермер хъызмэтшлалэ инэу Бракъые Иляс зипашэр.

— Бжыхъасэхэм ахэклодыкхыгъэ чыплэхэр апхыжыгъэха?

— Чылэм зэрар зэрихыгъэ бжыхъэсэ чыплэхэу мыхъужыныхэкклэ алъытагъэхэр псынклэу агъэхъазыри, тыгъэгъэзэ чылапхъэр ащапхыжыгъэ.

— Бжыхъасэхэм ялхыжыны сыдэуштыгъэ шъупэгъокхыра?

— Неп пгуагъэми, районыр Юныгъом фэхъазыр. Комбайнэ

пчъагъэу тилэр икхуштыгъом тилэжыгъэу рылхыжыгъэнымклэ. Лэжыгъэу къаложы-рэр зэрашлэлэшт хъамэхэм ягъэхъазырыни гъунэм фэклуагъ. Зэритхъухъэрэмклэ, мэфэ Юфшлэгъу 15-клэ Юныгъор зэшлотхышт.

— Гъэтхасэхэм япхын районым зэрэщыклорэм тыщыгъэгъазабэ.

— Гъэтхасэхэр игъом пхы-гъэнхэр зэтэзылэжагъэр бэшлагъэу ошх къызэремышхы-рэр ары. Губгъом шъуихъэмэ къэшъульэгъун чыгур зэрэгъугъэр, лъэшэу зэрэзэгъыгъэр. Пстэумклэ гъатхэм тпхынэу шытыгъэр гектар мин 18,3-рэ, клэпхыкхыжы-гъэн фаер къызыхахъэм, а пчъагъэр мин 19,2-м фэдиз хъазырым нэсыгъ. Непэ ехъулэу (тызыщылагъэр жьоныгъуаклэм и 22-р ары) чылапхъэхэр зэдгъэклугъэр гектар мин 16-м фэдиз хъазыр. Зинахыбэ районым шапхыгъэр тыгъэгъазэр ары — гектар мин 13-м ехъугъ. Пынджыр гектар 1110-м, натрыфыр гектар миным ехъум, соер гектар 200-м ащапхыгъ. Гъэтхасэхэм япхын ащаухыгъ СПК-у «Родинэм» ыклэ «Штурбинэм», апэрэм гектар 1015-рэ, ятлонэрэм гектар 500 ащыхалхъагъ. СПК-у «Колхозэу «Лениным» гектар 800-м ехъумэ, «Колхозэу «Еленовскэм» гектар 900-мэ гъэтхэсэ чылапхъэхэр ащарагъэклугъ.

— Ислъам, тиупчлэхэм джэуапхэр къызэряптыжыгъэмклэ тыбгъэрэзагъ. Зэкклэ шъуилэжыгъэхэр игъом шъуугъоижыныхуэ, гу-хэлэу шъуилэ пстэур къыжъудэхъунэу тышъуфэлалэ.

Цумпэр бэгъуагъэ

Асфалт гъогум зыщыпэ къеоллэрэ чыгу хъасэ мынинэу бгъуипллымклэ мээ шъолхыгъэхэмклэ къэгъэкхыгъагъэу тызэклолагъэм итеплгъэ дахэ. Ащ ызыныкхэм фэдиз хъазырым цумпэ сатырэ шхуантлэхэм зыщырашты. Ащ къыщэ-лъагъох зигъо хъугъэ цумпэхэр клэзы-чыхэрэр (сэмэгумклэ апэрэ сурэтыр).

Машинэ зытлущ зыщызэхэтэу тыкъызышъуцугъэм дэж къыщытэкхуаллэ хъэдэн пэло хъурае зыщыгъыллэ мыллагэр.

— Мы цумпэр къэзыгъэкхыгъэм

тылукклэ тшлоигъу, — тэло сэлам зызэтхырэ нэуж.

— Сэры зыер. Сцлэр Николай, слъэ-къуацлэр Рябов, селоу Красногвардейскэм сыщэпсэу, — нэлъасэ тызэфэху. — Унэе Иэпылэгъу хъызмэтым пылъхэм сашыщ.

Джарэуштыгъэ къырегъажъэшъ, цумпэм илэжыны зэрэпыхыгъэр, ащ къинэу къыпыкхырэ, тыригъэкхуадэрэр зэрэмымаклэр, ыгъэбагъоу, игъо зыхъу-клэ ыугъоижыгъэу зыщэкклэ гушлуагъоу къыфихыгъэр къытфелуатэх. Ащ

къызэрипорэмклэ, колхозым ичлыгугъэм шыщэу яунагъо къытефэжыгъэм цумпэр къыщэгъэкхы. Мыгъэ а гъомылэпхъэ Юшлур гектари 2-мэ ащегъоижыкы. Ащ тызыщылэгъэ мафэм ятлонэрэу цумпэр клэригъэчыштыгъ.

— Гъэрэкло апэрэу мы чыплэм цумпэр щыдгъэтгысыгъагъ. «Капельное орошение» зыфатлорэм фэд. Мары насосэу чыгум псыр къычлэзыщырэ хэгъэуцуагъэу цумпэ лъапсэхэм псэу ящыклагъэр аклэсэгъахъо. Сатырэхэм псыр къызэрякллэрэ трубэр чыгум хэлъ, хъэшъо шланг псыгъор сатырэ-хэм арыщагъ. Сатырэхэм азыфагухэм уарзэ адэтэкхуагъ къещхымэ ухъхъан плъэкхынуэ.

Лукошкэ цыкхуэхэр къыщэфыгъэхэу цумпэу клачырэ аратакъо, етланэ ахэр ящик цыкхуэхэм арагъэуцухэщ, машинэу зэрэлуиштыштым рагъэкху (агузэгурэ сурэтыр). Теплгъэ дахэ ял клачыгъэ цумпэхэм, ялэшлугъи шыклагъэ илэп. (Ящэнэрэ сурэтым къегъэлъагъо аугъо-ижыгъэ цумпэм итеплгъэ зэрэдахэр).

Зэкклэм анахь Юфклэ Николай ылы-тэрэр цумпэу ыугъоижыгъэм илугъэкхыны. Щэф-щэжыным пылъхэу къы-факлохэрэм а мафэм зы килограммыр сомэ 70-клэ арищагъ. Ахъшэ дэгъу ищуппэ зыкхыкклэ, къинэу пылгъэуагъэр щэгъушпэжы.

Нэклубгъор зыгъэхъазырыгъэр ЛЛХЪУСЭЖЪ Хъаджэсэрэтыл.

Я V-рэ НАУЧНЭ ЕДЖЭНХЭР

Славян-адыгэ культурэ зэпхыныгъэхэр

АР-м и Лъэпкэ библиотекэ я V-рэ научнэ еджэнхэу «Славян-адыгэ зэпхыныгъэхэр: тарихьыр ыкIи джырэ мафэ» зыфилоу славян тхыбзэмрэ культурэмрэ я Мафэ ыкIи урысые тарихьым и Илгэс афэгъэхьыгъэр шылаагъ. Гуманитар ушэтынхэмкIэ Адыгэ республикэ институтэу Т. Клэрашэм ыцIэкIэ шытым славян-адыгэ культурэ зэпхыныгъэхэмкIэ иотделрэ библиотекэмрэ ар эдагъэхъазырыгъ.

Юфтхъабзэм хэлэжъагъэх тарихьлэжхэр, этнографхэр, филологхэр, культурологхэр, краеведхэр, библиотекэ ыкIи музей ЮфышIэхэр, музыковедхэр, научнэ-ушэтын институтхэм ыкIи гупчэхэм ялофшIэхэр, апшгэрэ ыкIи гурыт профессиональнэ еджапIэхэм ащезыгъаджэхэр, аспирантхэр, студентхэр, гурыт еджапIэхэм якIэлэегъаджэхэр ыкIи апшгэрэ классхэм ащеджэхэрэр.

Мэфэкл зэхыхэр клэлэцIыкIу лъэпкэ ансамблэу «Казачатэм» ордэхэмкIэ ыкIи кыашхэмкIэ кызылэуихыгъ. Славян культурэм идэхэгъэ-баигъэ артистхэм нэм кыкIагъэуцауагъ.

Я V-рэ научнэ еджэнхэр кызылэуихыгъ ыкIи зеришагъ АРИГИ-м славян культурэмкIэ иотдел ипашгэрэ, тарихьымкIэ шIэныгъэлэжхэу Наталья Денисовам. 2008-рэ илгэсым щегъэжъагъэу еджэнхэр зэх-

щэ зэрэхъугъэр, славян тхыбзэм ыкIи культурэм къарыкIуагъэр зэгъэшIэгъэным, нэмыкI лъэпкэ культурэхэм адырIэ зэпхыныгъэхэр икIоу кылотыкIыгъэнхэм анаIэ тетэу Юф зэрашIэрэр кылуагъ. Илгэситфхъугъэу научнэ еджэнхэр зэрэлыкIуатэхэрэр, темэ зэфэшъхъафхэр илгэс къэс ахэм зэрашызэхъафхэрэр, ахэлэжхэ-

хэрэм япчъагъэ зэрэхъорэм, гуетыныгъэу ЮфымкIэ яIэр кызырэлъагъорэм ягугъу кышыгъ, мэфэклымкIэ пстэуи къафэгущIуагъ, тапэклIи хэхьоныгъэхэр ашызэ лъыкIотэнхэу къафэлъэуагъ.

Гуманитар ушэтынхэм апылгъ Адыгэ республикэ институтым идиректорэу, филологие шIэныгъэхэмкIэ докторэу Бырсыр Батырбий шIуфэс псалъэклэ

еджэнхэм ахэлэжхэрэм закъыфигъэзагъ. Зичэзыу я V-рэ научнэ еджэнхэу клэхэрэм илгэс зэкIэлъыкIохэм лъэпкыбэр зыщызэдэпсэурэ Адыгеним мамырныгъэ, зэгурылоньгъэ-зэрэлытэныгъэ илгынхэмкIэ яшIуагъэ зэрэиньыр кылуагъ. Институтым иотделэу мыщ фэдэ Юфтхъабзэм чанэу дэлажхэрэм ипашгэрэ Н. Денисовам ыкIи конференцием хэлэжхэрэм «тхъашъуегъэпсэу» къарилуагъ Юфышхор зэрэзэшIуахырэмкIэ. Бырсыр Батырбий лгэпсэ куу зилэ славян тхыбзэмрэ культурэмрэ ямэхъанэ нэмыкI цыф лъэпкыбэу Урысыем исхэмкIэ зэрэиньыр, урысыбзэ шIэныгъэм ыкIи урыс классическэ литературэм яшIуагъэкIэ, адыгэхэми, нэмыкI лъэпкэхэми еджэкIэ-тхэкIэ амал яIэ зэрэхъугъэр, шIэныгъэлэжхышхэхэу Лопатинскэм, Федоровым славян-адыгэ бзэ зэпхыныгъэр икIоу кызыушыхъатырэ ЮфшIэгъэ гъэшIэгъонхэр кызырэлэклэ-кыгъэхэм гу лъаригъэтагъ. Зэгъэпшэн-зэхэфынхэм бзэм ылгэныкIыкIэ, культурэ нэшанэхэр гъэунэфыгъэнхэмкIи уасэ зэрIэр игушыIэ кыхэщыгъ. Узэдэлэжхэным, узэлы-лгэсыным зэпэблагъэ узэрашIырэр, лгэтыныгъэ, шъхэкIэфэныгъэ кызырэхэкIырэр кыхигъэщыгъ, урыс лъэпкым кириллицэ кызырэитыгъэмкIэ

зэкIэ лъэпкэхэр фэрэзэнхэ зэрэфаер, хэти шIуныкIым, мышIэныгъэм къахэкIынышъ, нэфынэм, гъэсэнныгъэм афэклон амал зэригъотыгъэмкIэ рзэн фаеу ылытагъ. Урысыем икультурэ цыф лъэпкэ зэфэшъхъафыбэм ялахышхэ зэрэхэлъыр кылуагъ, научнэ конференцием гъэхъагъэхэмкIэ кыфэлъэуагъ.

АР-м культурэмкIэ иминист-

рэ игуадзэу ШъуапцIэкIо Аминэт мэфэклым хэлэжъагъ ыкIи кышыгушылаагъ. Урысыешхом фэдэ къабзэу Адыгэ Республикэми цыф лъэпкыбэ зэрэщызэдэпсэурэр, якультурэхэр зэрэзэнэсыхэрэр, зэрэзэрэшIэхэрэр, зэрэзэхъэхэрэр мамырныгъэм ылгэпсэу ылытагъ. Славян тхыбзэм ыкIи культурэм я Мафэ мэфэкл инэу зэрэщытым анаIэ тыра-

ригъэдзагъ, динлэжэ зэшыхэу Мефодий ыкIи Кирилл зэхэгъэуцогъэ алфавитэу лъэпкыбэмэ агъэфедэрэм шIогъабэ кытыгъэу, цыф жьугъэхэмкIэ псапэу ылытагъ, пщыгъупшэнэу шымыт шIушIагъэу ар афилъэгъугъ. Адыгеир урыс лъэпкым готэу шыIэклэклэм зэрэфаклорэр Аминэт ыгъэунэфызэ, тиреспубликэ икультурэ зыкызырэлэтыгъэм ыкIи зэрэхахъорэм къатегушылаагъ. Конференциеу славян-адыгэ культурэхэм язэпхыныгъэ фэгъэхьыгъэм шIэныгъаклэхэр, гупшысакIэхэр кыпкыры-кIынхэу, зэкъошныгъэр нахь ыгъэпытэнэу, урысхэри, адыгэхэри, нэмыкI цыф лъэпкэхэри шыIэклэм нахь фигъэчэфынхэу, клIгъэгущIунхэу къафэлъэуагъ.

Научнэ еджэнхэм мы темэ инымкIэ доклад ыкIи кылотыкIын 30 фэдиз кышчашыгъ. АРИГИ-м идиректор игуадзэу, тарихь шIэныгъэхэмкIэ докторэу Пэнэшъу Аскэр доклад инэу «Контакты между цивилизациями в пространстве и времени: их значение в этногенезе и этнической истории народов» зыфилорэр кышыгъ. ЕплъыкIэ гъэшIэгъонхэр Юфтхъабзэм кышыраIотыкIыгъэх шIэныгъэлэжхэу Хьокло Фатимэ, Наталья Денисовам, Сихъу Аминэт, Александра Барановам, нэмыкIэхэми.

Научнэ еджэнхэр зэгъэзэфэгъэ-зэкIэлъыкIокIэ дэгъу ахэлъэу кIуагъэ. Славян-адыгэ культурэ зэпхыныгъэхэр аклэпи, ашъхъапи зэфэклэжхэу зэрэщытхэр научнэ тхыгъэхэмкIэ кыыраIотыкIыгъ. Илгэс мин гьогур шIэныгъэкIэ зэрэушъагъэр, неперэ мафэм Юф зыдэпшIэн, зэхэпфын икIун зэрэщыIэр конференцием кыгушыхъатыгъ. ЮфшIагъэу яIэр агъэунэфыгъ, мышIэгъэ лгэныкIохэми анаIэ атырадзагъ. Зы чыпIэ имыт уахътэм, неперэ мафэм япхыгъэу бэба узыгъэ-гумэклынэу, узыгъэгупшысэ-нэу шыIэр?! Цыф лъэпкэхэм яакъыл зэхэлъ клочIэшIуба, ары улгэзыгъэкIотэщтыри, узыгъэпытэщтыри.

МАМАРЫКЪО
Нуриет.

Сурэтхэр Ишъынэ Аслъан научнэ конференцием кыытырихыгъэх.

Адыгацлэ зыхьырэ псыхьохэу Геленджик пэблагъэхэр е...

(Я 2-рэ нэклубгъом кыщещэсэ).

Псыхьуитлэ псыхьохэу **Мезыбь (Мэзып)** хэлъэдэжкы. Гьогухэм атет тамыгъэхэм псыхьом ыцлэ зэрэтетхагъэр Мезыбь. Тхыгъэ зэфэшхьафхэм «Мезип» ахэтхагъэуи плъэгъущт. Адыгабзэклэ псыхьом ыцлэгъэр **Мэзып**, «Мэзым» кыкырэр — **лес**, суффиксэу «**п**лэ»-м **чыплэу** зылдэщылэр кьегъэлъагъо. Урыс гушылэхэм суффиксэу «**и**ще»-м чыплэм уналэ зэрэтыруигъадзэрэм фэд — «стойбище, лежище, хранилище, нэмыкхэри. «Мэзыпэм» кыкырэр «**мэзыбэ** зылдэщылэ чыплэ».

Кьалэу Геленджик джыри зы псыхьохэу суффиксэу «**п**лэ»-р ыцлэ кыхафэу шы, ар **Ашампе** ары. Тапэрэ лъэжбанхэм хым тэтэу кьаклоштыгъэ цыфхэм а чыплэр Геленджик кьашлошлэу нэпкъым кьеклуалэхэу хьуштыгъэ. Ащ кыхэкхлэу, мы чыплэм тапэкхлэ «фальшивый Геленджик» ралонштыгъ. Урысыдзэхэр Геленджик хыблыгум кьэмысыфэхэ, ащ адыгэ кьуаджэ а цлэ шыпкьэр ыхъэу шыпсэуштыгъ. Кьатхыжыгъэу шылэхэм цлэр зэтефегъэу кьахэфэ: **Ашамба, Яшамба, Яшимба**. Чыплэм адыгабзэкхлэ тэрэзу узэреджэщтыр — «**лошхьаплэ**». Гушылэу «**луашхьэм**» — **курган**, «**п**лэ»-м **луашхьэхэр** зылдэщылэ чыплэр (**место**) кьарэкхы — **место курганов**.

Мы чыплэм итеплэ сьд фэ-

дагъа адыгэхэр мыщ шыпсэухэ зэхьум? Ащ, кавказовед-археологэу П. С. Уваровам итхыгъэхэм кьызэрашхыгъэщырэмклэ, лэшхьэ инхэу 70-рэ фэдиз итыгъ. Ащ кыпкырыкхыи адыгэу а чыплэм шыпсэуштыгъэхэм кьуаджэми псыхьоми цлэу **лошхьаплэ**р афаусыгъагъ. Урыс кьэлъаклэр зызбдзэкхыжыкхлэ ащ кыкырэр — «**луашхьэхэм ячыплэ**».

Нэужым, 1911 — 1913-рэ илэсхэм, профессорэу В. Саханевым мы чыплэм кьэхэу 135-рэ шитыгъагъ, ахэм кьачагъотэгъэ хьадэхэр загъэтлыгъыжыгъагъэхэр я V — XIV-рэ лэшлэгъухэр арыгъэ. Шэныгъэлэжхэм кьызэралорэмклэ, кьэхэм кьачахыгъэхэр зиххэм, адыгэхэр кьызытекыгъэхэ лъэпкъым, иягъэхэу алыгътэ. Ыпэкхлэ адыгэхэм джащ фэдэу яджэщтыгъэх.

Ашампем кыкырэр зэфэшхьафэу кьатхы: е **Ашам ып**, е **чыплэу Аша**. Француз кавказоведэу 1833-рэ илэсхэм Геленджик шылагъэм итхылы кыщетхы: «Ашампэ шыпсэурэ цыфхэм **Тачегус** кьушхьэчапэм шаблыгъ чыгъухэр мээ шхуантлэу кьэзыуцухьэхэрэм кьыхэхы».

Кьушхьэчапэу Тачегусур урысыбзэкхлэ зэбдзэкхыжымэ, кыкырэр «**сухая возвышенность**» — (**Тхыцлэ гьуш**). Непи а чыплэм бэрэ ошх кьыщещырэп. Адыгэхэр а чыплэм шыпсэухэ зэхьум джащ пай

Тхыцлэ гьуш ащ зыкыфаусыгъагъэр.

Псыхьохэу **Адербей** ыцлэ зэрэшытыгъэм фэдэу кьэнэжыкыгъ, ар хьулыфгыгъацлэм нахь эпхыгъ. Урысыбзэкхлэ ащ «**стремительный**» кыкхлэу зэралорэр зыгорэм кьыгушпысыгъэу шьыт нахь, шыпкьэм еклуалэрэп.

Псэуплэу Кабардинкэ псыхьохэу **Дооб** дэчъы. Тапэкхлэ псыхьом ыцлэ картхэм зэрэтетхыгъагъэр «**Накопс**». Гушылэри имэхьани персыбзэм е таджикыбзэм кьыхэкхыгъэхэу кьатхы. Ижырэ Ирак е Таджикистан гушылэу «**дооб**»-р шагъэфедэщтыгъэнкхы, ау адыгэхэу зыпсыхьохэу нэпкъ

шыпсэуштыгъэхэм псыхьом ар ралогъэныр шлошхьагъуае. Псыхьом апэ зэреджэщтыгъэхэ цлэр, «**Накопсыр**» (**Нэкупсыр**) адыгабзэкхлэ кьызыпкхлэ, («**нэкур**» — **глазница**, «**псыр**» — **вода**) ар псыхьуацлэм нахь екху. Нэкум нэпсэу итыр зэрэмыбэм фэдэу псыхьом псэу итыгъэр мэклагъэ. Джары адыгэхэми псыхьом «**Накопс**» (**Нэкупс**) зыкыралогъагъэр.

Аужырэ кьэбарыр. Курортэу Геленджик игъунапкъэу Топсэ районыр кьызыщыригъажьэрэм джэ федеральнэ гьогум шафыхахыгъэ уцулэхэм атет автобусхэм турфирмэ зэфэшхьафхэм

кьарашырэ зыптыхьаглохэр зыдащэхэрэр зы псыкьефэх. Зыхэр ащ «**бигиусскэ**», адрэхэр — «**гебеусскэ**» псыкьефэхкхлэ еджэх. Туристхэм кьафалуатэ а цлэхэм адыгабзэкхлэ «**кьошын**» ыкли «**зэшитлэу ашхь**» зыфэплонштыр кьарэкхлэу. Ар шыпкьэп. Адыгэхэм псыкьефэхым «**бгыпсы**» рало: «**бгым**» — **круча**, «**псым**» — **вода** кьарыкырэ, кьызэрэплонштымклэ — **бгым кьечъхырэ** (кьефэхырэ) **псыр**.

Адыгабзэм гушылэу «**гебеус**» хэтэп, гушылэу «**бгыпсыр**» гушылэу «**бигиус**» ашлыгъ. Джащ фэдэу псыхьохэм ацлэ шыпкьэхэр шхьаадж кьызэрэфэллошэу ыкли кьызэрэшлошлэу зэблахьух.

ЛЪЭУСТЭН Борис. Краевед.

кь. Геленджик.

Сурэтым итыр: **хы лъэныкьомклэ укыкымэ Геленджик итеплэ**.

ГЪЭЗЕТЕДЖЭМ ИЕПЛЪЫКИ

ПыдзыкI тэшъумыгъэшых

Мэлылфэгъум и 19-м «Адыгэ макъэм» «Редакцием кьатхырэ писъмэхэр» зыфилорэ рубрикэ ялэу кьыхыутигъэ тхыгъэхэм сызэджем, сикъэлэм кьэсымыштэн слъэкыгъэп. Хьаджэу, имамэу Ешэкьо Амурый кьытхыгъэм шыщ горэмэ е «тэрэз», е «тэрэзэп» слонышъ сыкытегушылэнэу сыфаеп, ау статьям темэу авторым кьышилэтыгъэм гупшысэу сикъэшлыгъэхэр кьасло сшлоигъу.

Адыгэхэм дин зэфэшхьафэу алэжыгъэр бэ. Ар зэпхыгъагъэу сэ кьысшлошлэрэр дин пэпчхь алэжы зэхьу лъэхьаным гулыгъэу, шлэныгъэу ялагъэр, дунэеплывкхлэу зэрыгуаэзщтыгъэхэр, кьахэхьэхэу дин зэфэшхьафхэр кьахалхьэхэ адыгэхэр зыгъэфедэ зышлоигъуагъэхэр ары. Гушылэм пае, тхьабэм афэлажэхэ зэхьуми, дунаим тет цыф лъэпкэ зэфэшхьафьбэм афэдэу адыгэми тхьабэ ялагъ. А тхьэхэр зэрахьыллэгъэ лъэныкхэм еплывкхлэу фырылагъэм елвыгъэу кьысшлошлы. Ылэшхьытлэу фэшхьафэу лэмэ-псымэ зэзымыгъотыллэжыштыгъэ цыфхэм анахь гумэкхлэу ялагъэр псаунхэу, зауи, бани ямылэу алэжырэп рэхьатэу ашхыжыныр ары. Огъуи, гъаблэ, эпидемие зэфэшхьафэу цыфхэм апэкхлэу афырикъуштыгъэхэп, шлэныгъи, амали афырылагъэп. «Гулэрэр ылашхьэ епакъэ» зэралоу, псым иягъэ кьахыгъэмэ — Псыхьохэу гуашэр, былымхэр зэтэллэхэу

хьумэ — Ахын, лэжыгъэр огъушхо хьохэу кьэмыхьумэ е мацлэм ышхымэ — Тхьэгъэлыдж ялэулуштыгъэх...

Зэрэдунаеу ашлэ адыгэхэр зэрыс чыплэм мэхьанэу илагъэр ыкли непи илэр. Гьогоу тыдэ клорэри тичыгу шызэхэкхыштыгъэ. Тштэмэ «Днэ гьогу» зыфалорэр, ащ зэрэдунаеу зэрпхыштыгъэ. Ар тичыгуклэ зэпырыкхыштыгъ. Тичыгу баигъ, ичлыопс дэхэгъэ. Ары зауи бани, дэгъуи дэий ямашло хэтынхэу адыгэхэм Тхьэм кьызклэтыригъагъэр. Итэкхьагъэ тызэрэхьыгъэми, лъэпкыр зэрэкхлэу дьэрэм ахэр зэкхлэ яушхьагъух. Урымхэр кьаклохи адыгэхэр католлик ашлынхэу фежэагъагъэх, зыгорэхэри кьадэхьуагъагъ. Византиеу зызыушхомбгъугъагъэми ифэмэ-бжымыу кьэралыгъохэм кьатехьагъэхэм якъутафэхэм джыри талокхлэ, тицылэныгъэ хэтэлъагъох. Кьаклорэм клочлэгъу фэмыхьухэмэ, ащ адыгэхэр гоуцонхэу фаеу хьуштыгъэх. Ау адыгагъэу ахэлъыр, хэбзэ-

зэхэтыклэ дахэу ялэхэр зыпагъохыштыгъэ, лаплкхьорэгъклэ зыпэгъокхыштыгъэхэм ежхэр зэрэфаеу ахэр кьызфагъэфедэштыгъэх. Шьоу матэ ылыгъэу зи кьытфэкхуагъэп, зэкхлэ зыгорэм фэягъ, а зыфаехэр кьадэхьунхэм пае амал пстэури агъэфедэштыгъ. Динри зыклэ ахэм ащыщыгъ, джырэ лъэхьани ары зэрэщытыр...

Тхьэ шылэмэ, кьысферэгъэгъу, ау адыгэхэм сьд фэдэ дини фанатичнэу алэжыштыгъэу кьысшлошлэрэп. «Къэзыгъэзэжырэп Тхьэм епгъэжы» алошъ, зырызхэм диныр лэуытыплэшлэу ашлы, ар тэрэзэп. Нэбгырэ пэпчэ идунэеплывкхлэ, гъэсэныгъэу, шлэныгъэу илэм ялыгыгъэ зэрэпсэуштыри, динэу ытэжыштыри, ар зэрилэжыштыри.

Ешэкьо Амурый истатья фэгъэхыгъэу Жаклэмыкьо Аминэт кьытхырэм тэрэзу кьыщелэ: «Шыпкьэ, гумэкхыгъоу тилэр бэ, ау ахэр зэкхлэ диным укыпкырыкхыгъэ зэшлопхын плъэкхынуу шыта? Диным ыкхуацлэ ины, ащ шэч хэлъэп, плуныгъэмкхлэ амалышлэу, ари хэти кьыгурэло. Ау гумэкхыгъоу пстэури язэшлохынклэ а зыр амалэу шытын ытэжыштыгъэ кьысшлошлы».

Дунэе лаеу тызтетым тицылэ-фышхьэхэ, анахьэу тиныбжыкхлэхэр, кьэухьумэгъэнхэм, гьогу тэрэз тешэгъэнхэм пае бэ ама-

лэу шылэр. «Аферым» яплонэу атефэ культурэм илофшлэхэм мэхьанэшхо зилэ лэфтхьабзэхэр зэрэзэхашэхэрэм пае. Ахэм ащыщ адыгэхэр Илгэсыклэм зэрэпэгъокхыштыгъэхэр илгэс кьэс кьызэрагъэлъагъорэр. Ныбжыкхлэхэр урамным кьытырашых, ядунэеплывкхлэ зэхьокхыныгъэхэр фашлэх, тыбзэ кьызэтенэным, шэн-хабзэу тилэхэр тухьумэнхэм якхлэ-шаклох ащ фэдэ лэфтхьабзэхэр. Ау динлэжхэм ащышхэм ар аштэрэп, «ислам диным ащ фэдэ хэтэп» алошъ. Адэ зэ шыуаплэи адрэ лъэпкхьэм: «масленица» чыристан диным кьыныгъа? «Вербоное воскресенье» зыфалорэр ащ шыща? Чыристан диныр кьызыщэжыгъэм пальмэ кьутамэхэр ары агъэфедэхэрэр, мэфэкхыр зытефэрэ лъэхьаным отэбыр арыги кьэглэмырэр, урысхэм ар аштагъ. Тэ сыда ахэм афэдэ фитыныгъэхэр зыкытимылэнхэ фаер?

Зилахьыл дунаим ехыжырэп ауужыкхьэрэу фишлэжыны ытэжыштыр фешлэжы. Ащкхлэ агу агъэлэсэ, лэшлэгъухэм кьытфышанэгъэ хэбзэ-зэхэтыклэр агъэцлэ ашлоигъу. Нэшлошлыгъэкхлэ е шьорышлыгъэкхлэ зэкхлэхэр ахэм ахэхьэхэрэп. Хэти игъот елыгыгъэу игупсэ фишлэжыштым емыкху хэлъэу сепллырэп. Зидунай зыхьожы-

гъэм ифэлэ-фашлэхэр зыкхашырэми мэхьанэ горэ имылэу шытэп. Тхьаегъэпсэух тиефэндхэр, ахэм а фэлэ-фашлэхэр дахэу тфызэрэхьэх, ау мытэрэзу кьысшлошлы шыгъын лухыжыри, мэфэ тлоклитлэури, илгэс ланэри ашлы мыхьуштыгъэу зэралорэр. Шыпкьэ, мыхэр ислам диным зыкли эпхыгъэхэп, ау ахэр адыгэхэм егъашлэм ахэлъыгъэх. Сыда джы зыкытлэтыдзынхэ фаер? Икхунба зэкхлэмэ задэтшылэ, лъэпсэкхлэу лъэпкъым кьызэрэфэкхуагъэр! Адыгэ хабзэм, шэн-зэхэтыклэхэм мыхэр ащыщ шыпкьэх. Арышъ, ахэр пыдзыкI тымышлэхэмэ нахьышлоу сэлъытэ.

Ешэкьо Амурый темэу кьылытыгъэхэм саблэкхлэ сэ сызыгъэгумэкхырэ лэуфьогъэхэми сакьытегушылэагъ. Хэти идунэеплывкхлэ идунэететыкхлэ нэмыкхлэм атекхы: шлукхлэ, дэгъукхлэ, дахэкхлэ, емыкхлэ, екхлэ, намыскхлэ, насыпкхлэ алыгъэхэрэр зэфэшхьафых. Шьхьадж ежылыгытэрэм нэмыкхлэу цыфхэм нахь зэдаштэхэрэр ары тищыклагъэхэр. Ахэр тищылэныгъэ пхырытхынхэм пае амалэу шылэ пстэури дгъэфедэмэ дэгъу. Диным илэжыныи ахэм ащыщ. Зышлокхьабылэу зылэжырэп Тхьэм гуклэгъу кьыферэшлэ. Сэри мы статьямклэ лъэбжы пхэндж горэ сьдзыгъэмэ, Тхьэм селъэу кьысфигъэгъунэу, шьори, гъэзетеджэхэм, емыкху кьысфэшпъумышл.

ХЪАУДЭКЪО Сар.

Мыекъуапэ.

Механизаторхэр гъэбэжъум фэлажъэх

Теуцожь районым мэку-мэщымклэ игъэлорышланлэ ипашэр Хьадэгъэллэ Мэджид. Ар опытышхо зилэ специлист, мэкумэщ институтыр кыу-хыгъ, исэнэхьатклэ зоотехник. Ауужыр ильэс зыбгъупшым районым изоотехник шъхьэлагъ, ипшъерылхэри дэгъоу ыгъэцаклэхэзэ кыхыгъ. Джи мэээ зауэлэ хуыгъуэ район администрацием ипашэ игуадз, районым мэку-

мэщымклэ игъэлорышланлэ илэшъхьэтет.

Бэмышлэу Хьадэгъэллэ Мэджидэ гушылэгъу тызыфэхъум тызфэягъэр гъэтхэ губгъо лофшлэнхэм язэшлохын гъэпсынклэгъэным, ащклэ адрэ районхэм ауж кымынэхэу лоф ашлэным, ягубгъохэр гъэбэжъулэ ашлэнхэм афэшл лофэу зэшлуахырэ зэдгъэшлэныр ары.

— Пстэумклэ районым илэр чыгу жьоклуплэ гектар 22339-рэ. Ащ шыщэу лэхъэхэлэ хьызмэтшланлэхэм гектар 15582-рэ, фермерхэм — 6757-рэ афэгъзагъ, — икьэлотэн кырегъажъэ Хьадэгъэллэ Мэджидэ. — Тызхэт ильэсым игъэбэжъу лъэпсэ пытэ фэтшынэу зедгъэжъагъэр гъэрэклу. Ащ фэшыхьат агротехникэ пэрытым кызыррилоу тимеханизаторхэм дэгъоу чыгур агъэхъазыри, лэжыгъабэ кызытырэ коц чылэпхъэ лъэпкышлэхэр кызылэклэдгъахъэи, бжыхъэс гектар 8354-рэ зэрэхэтлэхъагъэр. Гъатхэр кызысым кымэфэ лэхъаным ахэм ахэклодыкыгъэ гектар 525-м гъэтхасэхэр ащытпхыжыгъэх. Тымыгъэгужъоу бжыхъасэхэм минеральнэ чыгъэшлэхэмклэ ташлушагъ. Пстэумклэ минеральнэ гъомылэ зэфшъхъафхэу тонн 1500-рэ фэдиз бжыхъасэхэм алэклэдгъахъагъ. Ащ клэлтыклоу уцыжъхэри хьацлэ-планлэхэри ахэдгъэклодыкыгъэх.

Корр.: Тыда мы лофшлэнхэр анахь дэгъоу зыщызэхъагъэхэр? Гъэрэкло гъатхэ минеральнэ чыгъэшлэхэр бжыхъасэхэм ахэзымылхъэгъэ хьызмэтшланлэхэм коцым гектар телгытэу кырахыжыгъагъэр центнер 20-м нахыбагъэп. Ар районым гурытымклэ кышъахыжыгъагъэм фэдигу хъазырклэ нахь мэклагъ. Ахэм афэдэ хьызмэтшланлэхэр мыгыи

шъуилэхэ?

Хь.М.: Тиэхэп. Зыфалорэр тэрэз, гъэрэкло минеральнэ чыгъэшлэхэр маклэу хэзылхъэгъагъэхэр «Рив-Агрор», «Адыгейскер» арых. Мыгъэ ащыклагъэр дэгъэзыжыгъэ хъугъэ. Зэклэми шапхъэхэм адиштэу чыгъэшлур бжыхъасэхэм алэклагъэхъагъ.

Корр.: Джи гъэтхэ лэжыгъэхэм зафэдгъэзэн. Ахэм япхынклэ республикэм ирайонхэм ауж шъукъенэу зэхэтэхы. Тхьапша хэшгулхъанэу шытыр, жъугъэцэклэгъахэр?

Хь.М.: Апэ титэп, ау аужи тыкыинэрэп. Мэфэ зауэлклэ пэрытхэми тахалытэнэу тэгугъэ. Шысэхэри кысхыных. Гъэтхасэхэр гектар 9497-мэ ащытпхынуу ары, пстэумклэ тпхыгъэр гектар 8809-рэ. Гъэрэкло джырэ фэдэ уахътэм лофшлагъэу тилагъэр гектар 1226-рэ нылэп. Арышъ, мыгъэ тимеханизаторхэм альэклэ кызырамыганэрэр, лофшлэным зэрегугъухэрэр ащ кыеушыхъаты. Бэрэ кэжырэ уц гектари 173-рэ, гъэтхэсэ зэфшъхъафхэу гектар 245-рэ, суданскэ уц гектари 115-рэ, хэтэрыкл гектар 32-рэ районым щыхалхъагъ. Лэжыгъэ шъхьалэу натрыфэр гектар 3513-мэ ащапхыгъ. Ащклэ планэу тилэр гектар 3661-рэ. Къэнэжыгъэр мэфитлу лофшлэгъу. Джащ фэд, тыгъэгазэм ипхыны гъунэм нэсыгъ. Планэу тилэр гектар

4866-рэ, тпхыгъахэр гектар 4320-рэ.

Корр.: Кызырэрэпорэмклэ, гъэтхасэхэм яхэлхъанклэ шыклагъэ шымылэу ары.

Хь.М.: Хъау, пхъэныр нахь псалоу тыухыгъагъэми дэгугъэ. Ау чылопсым икыныгъохэм тагъэхъугъ, гъатхэр гужъуагъэу кэжылагъ, етланэ хъурэбзэу тыкыиуцухъэзэ зэклэмэ кыафешхы зэхъум тэтиогъугъэ. Тичыгухэри онтэгъухэу, бгъэшпэбэнхэклэ хыллэу зэрэщытхэр, гъэрэкло джырэ фэдэ уахътэм гъэтхэсэ пхыгъэу тилагъэм фэдэ зауэлклэ нахыбэу зэрэхэтлхъагъэр, ахэм япхын мэфэ зытфыхклэ зэрэтыухыштыр кызыдэплыгъэхэклэ, тимеханизаторхэм зи кыатемынэу лоф зэрашлагъэм ифэшшошэ уасэ фэшпшынэу шыт.

Корр.: Хэтха анахь хэбгъэунэфыкыхэ, зищытху плэмэ пшлоигъохэр?

Хь.М.: Апэу зыцлэ дахэклэ кыслохэ сшлоигъор Кушъу Рэмзанэ зипэщэ «Синдика-Агром» имеханизаторхэр арых. Сыд фэдэ лофклэ ахэр апэ итых. Гъэтхасэхэр гектар 874-мэ ащашлэнэу шытыгъэмэ, гектар 1500-мэ ащапхыгъэх. Натрыф гектар 762-рэ, тыгъэгъэзэ гектар 600-м фэдиз апхыгъах. Ахэр планэу ялагъэхэм афэдигу хъазыр мэхъух. Джащ фэд, уащытхуныр яфэшъуаш Уджыхъу Юсыф зипэщэ

хьызмэтшланлэу кыутырэу Петровым дэтым имеханизаторхэми. Натрыфми тыгъэгъазэми япхынклэ планхэр ахэми агъэцэклагъэх.

Кыххэгъэщы сшлоигъу фермерхэм тызэрафэразэри. Ахэм натрыфымрэ тыгъэгъазэрэ гектар 2550-м ащашлэнэу шытыгъэмэ, гектар 2794-мэ ащапхыгъах. А пчыагъэр гектар минишым шлуагъэклэнуу тэгугъэ. Хъупхъэх гъобэкъо фермерхэу Шъхьэлэхъо Мэдинэ, Уджыхъухэу Кемальрэ Мухьдинэрэ. Дждэжхъэблэ фермерхэри дэгъоу мэлажъэх.

Корр.: Ахэр пэрытхэр арых. Адэ зипланхэр зымыгъэцаклэхэрэр ахэтхэба?

Хь.М.: Лэжыгъэхэм яхэлхъанклэ мэфэ зауэлклэ типлан зэрэдгъэцэклэштыр, ащи тлэклэ кызырэдгъэхъуштыр кыс-логах. Мы лэхъаным зипланхэр зымыгъэцэклагъэхэу кынагъэхэр ООО-у «Адыгейскер», фирмэу «Рив-Агрор», ООО-у «Граниты» арых. Ыгъэцэклагъэгоп фирмэу «Киево-Жураки» зыфилорэм иплани. Ащ ыпэрэхэм афэдэу игугъу

дэйклэ кысфэшпштытэп. Фирмэм натрыфыр зыхилхъэрэ чыгуым уцыжъхэр зыгъэклодышт гербицидыр тыриутхэзэ натрыф гектар 800 ыпхыгъах. Тыгъэгъэзэ гектар 770-рэ фэдизи хилхъэгъах.

Районым ичыгулэжъхэр альэклэ кыамыганэу ягубгъохэр гъэбэжъулэу зэрашыштхэм, лэжыгъабэ кызырамыжыштым афэбанэх. Ахэр нэрылэгъу кыпфэхъух мэкумэщ лэмэ-псымэ зэфшъхъафхэр зыпышлэгъэ тракторхэр нэфшъагъом губгъом ихъэхэу, пчыхъэ клэхэ охуфэ лоф шашлэу, механизаторхэр шэджагъом ащ цагъашхэуу зыплэгъуклэ. Ябжыхъэ лэжыгъэхэри дахэх. Апэу халхъэгъэ натрыф ыклэ тыгъэгъэзэ хъасэхэри мыдгъеу кызылэтыхэклыгъэхэу адэлажъэх. Щэч хэлэп къэнэжыгъэ гъэтхэсэ гектар шъэ зауэлэри мэфэ зыщыплыклэ зэрэхалхъэжыштым. Гъэрэкло бжыхъэ осыр кысыгъэу гужъуагъэу тыгъэгъазэрэ натрыфымрэ комбайнэхэм зэрэлуахыжыштыгъэм фэмыдэу, мазэкклэ нахь пасэу лэжыгъэхэр игъом дэгъоу зэраугъоижыштым уицыхъэ тебгъэлынуу шыт.

НЭХЭЕ Рэмзан.

СЭМЭРКЪЭУМ, ЛАКЪЫРДЫМ ЯКЪОГЪУП

Адыгэ хэми ар яклас

Пцы ыусынэу фэагъэп

Ахьмэд бригадирыр дунаим тырилгъагъо хъурэп. Къемыклу-рэр лоф ышлэн фаеу кызырэрри-лорэр ары.

Шъхъаныгъупчъэм зеплтым Ахьмэд ыльэгъугъ бригадирыр шагуам кызырэдэхъагъэр.

— Мурат, икли бригадирым елу: «Папэ исэп» — ыкыо цыклу ылофытагъ.

Шъэожьыер унэм икли бригадирым рилуагъ:

— «Папэ исэп елу» ылуагъ папэ.

Бригадирыр шхыпцыгъэ.

— Уипапэ зэрымсыр кысэплогъэхэмэ, джи ихъажыи кыкынуу сфелу.

Шъэожьыер унэм кыльэдэжыи кызылуишхъотыгъ:

— Пап, бригадирыр кыюджэ.

— Сымсыу елу ослогъагъэба, шъхъакъэ цыклу, — клалэм техъупкли ешхъэшшоуагъ.

— Еслуагъэба, — гынагъэзэ джэуап кыптыжыгъ шъэожьыем.

— Пцы сыуси мыхъуштыр ренэу кысэлооти, кысэплуагъэр бригадирым еслуагъ, ышлошъ мыхъугъэмэ сэ силажъа.

Чэтылур кызызэгущылэм

Лыжъ зауэлэ зэрэгъэгущылэу чэу лъапсэм клэрыт пхъэнтлэклэ кыхъэм тесыгъ. Ахэм кьалорэм едэлоу Аскэр ашхъарытыгъ. Зым кылуатэщтыгъ отэбэллэ мэку хашом джынэ удж шилъэгъугъэу. Адрэм Тхьэ ылоштыгъ кьолбастэм ышхъац ыжъэу псыгутахъэм тесэу ыльэгъугъэу. Ячэнэрэм ильэсыклэ чэщым удхэр Сыбыр луашхъэ зэрэбыбыхэрэм игугъу кышпшыштыгъ...

Аскэр ядэлу-ядэлуи, лыжъхэм кьалохэрэр шлоделагъэу бэрэ шытыгъэми, кыамыхыхэ зэхъум зыфэшылэгъэп, арилуагъ:

— Сэ слъэгъугъэм нахь гъэ-шлэгъон зыльэгъугъэ шъухэтэп.

— Сыд ащ фэдизэу гъэшлэгъонэу плъэгъугъэр? — кыэу-пчлагъэх лыжъхэр.

— Тичэтэу кыэгущылагъэу ары.

— Ы?! Ар гъэшлэгъон дэд! Кызызэгущылэм сыда кылуа-гъэр? — ащыш горэ кыэупчлагъ.

— Сыда кьэбгъэлоштыр, «мяу» ылуагъэба! — рэхъатэу клалэм джэуап ритыжыгъ.

— Пшъхъэ кышлуаки! Узымыгъэсагъэмэ, шъхъубат, пцы кытфэуусэу, лүклэ зытэмыгъэ-

лээгъоу, — алуи клалэр кылуа-фыгъ.

«А синезнай гъушъ!»

Губжыгъэм хэтэу лым игъунэгъум утын рихыгъ. Хэбзэ лофи хъугъэ. Очылым кырилуагъ:

— Судыр сыдклэ кыюупчылэгъэми, а зы гушылэм нэмыклэ кыэплоштэп, «незнай» площт.

Лым илоф алонэу рагъэжъагъ. Апэу ыцлэклэ, ыльэкъуацлэклэ судыр кыеупчылэгъ.

— Незнай, — ылуагъ лым.

Нэужыми судым сыд кыкы-клэупчлагъэми, «незнай» ылоштыгъ. Хъакъ-мэкъэу, ышхъэ имыкыоу судым ылытыи, лыр хыеу кыхыгъэкыгъ.

— А синезнай гъушъ, сина-сып ащ нэмыклэ гушылэ кыс-сымылонэу очылым кызырэс-фигъэпытагъэр, — гушлуагъэ лыр.

Уса, имыса?

— Клуи, Лыгъурыкыо Чэлэмт кысфаш, — колхоз тхьама-тэм рилуагъ илофатгъ.

— Дэгъуба, мары джыдэдэм кышфэгъэсым, — ылуи, Мэдинэ конторэм кычлэклэгъ, ау зы-

хэплэгъэ дунаим ыгу кыгъэк-лодыгъ. Унэ кыкылабэрэр плъэгъурэп зыфалорэм фэдэу чэщыр шлунклэ, кыриклэклэхэу лъэшэу кыешхы. Зыдэклоштыр чыжъэ, кьоджэ гъунэ шъыпкъ. Уаем хъхъанклэ шъхъахэу, ышлэ-штыр ымышлэу тлэклэрэ шыты, тхьамагъэм икабинет кыгъэгъэ-жыгъ.

— Арэу псынклэу унэси джи укысыжыгъа?! — ыгъэшлагъоу тхьамагъэр кыеупчылэгъ.

— Арэп, Исхъакъ, а сызы-фэбгъэклоштыр иса, имыса? Етлупшыгъэу кыешхы, чыжъэ сыздэклоштыр. Хъаулыеу сы-лыкылуахъомэ...

Тхьамагъэр лушхыпцыкли джэ-уап кыыритыжыгъ:

— Адэ арэу оломэ, апэрап-шлэу сэ сыкыношъ, исымэ, имысымэ кызызгъэшлэн, етланэ о улъыкыношъ, кысфэпшэн, хъуштыба?

— Ари нахышлуужых! — цыхыи кымыкылоу Мэдинэ джэ-уап кытыжыгъ.

Хадзыгъахэу кьэжылагъ

Хэку исполкомым и Совет идепутатхэр зышхадзышт уахъ-

тэр кьэблагъэщтыгъ. Къэпшопэн хъумэ, хэдзаклохэр арэп депутат-хэр хэзыдзыштыгъэхэр, ахэм яспискэ партием ихэку комитет пэшлорыгъэшъэу шызэхъагъэу-цощтыгъ. А списокэм ухэфагъэмэ, ухадзыгъахэклэ плыгъэ хъу-штыгъэ, ау демократием зыды-рагъэхъыхы фэдэу зыкыашлэу депутатынымклэ кандидатхэр зы-шхадзыштхэ районхэм яхэ-дзаклохэм нэлуасэ афэхъунхэ фаер яушхъагъоу агъаклошты-гъэх.

Адыгэ хэку типографием иди-ректор зышхадзышт районым агъэжылагъ. Къуаджэу зыдэжыла-гъэм шызэхэщэгъэ колхозым ипарторганизацие исекретарь зэлуклэр кызылуи, депутаты-нымклэ кандидатым нэлуасэ фишлыгъэх.

Зэклэм цыфхэр кьэзэрэгъэ-бырсырыгъэх:

— Тымышлэрэ цыфыр сыда зыкыхэтэдыштыгъ? — кы-хэкуулыкы. — Тэ тирайон кы-кыштыба депутатэу хэтэдыныр ифэшъуашэу?

— Зэ шъусамбыр! — ылэ кылытыгъ депутатынымклэ кан-дидатым. — Сыхэшудзынэу сышъолэжурэп. Сэ сыхадзыгъа-хэу мыщ сыкыжылагъ.

— Адэ ащыгъум сыда нэлуасэ зыкытфэпшынэу мыщ укызы-клэжылагъэр? — хэдзаклохэр кьэ-тэджыхы, секретарыр кыалыку-озэ, залым кычлэклэжыгъэх.

ТАРИХЪЫМ И ИЛЬЭСРЭ ШЭНЫГЪЭМРЭ

2012-рэ ильэсыр тарихъым и Ильэсэу Урысые Федерацием шалъытэ.

Ащ епхыгъэ унашъохэри хэгъэгум шаштагъэх. Адыгэ Рес-

публикэм и Лъэпкъ музей шэныгъэм ехыылэгъэ егъэджэнхэу цызэхашагъэхэр тарихъым и Ильэс фэгъэхыгъэх.

Музеир
язэIукIапI

тхылъыр адыгабзэкIэ тхыгъэу кыдыгъэкIыгъ. Мыжъоу тичIы-гухэм къашагъотырэмэ ятарихъ фэгъэхыгъэу А. Тэум музей цыкIогъэ кыгъэлъэгъоным къэбар гъэшIэгъонхэр кышчилотагъэх. Шэныгъэлэжъэу Едыдж Батырай тарихъ сурэтхэу Лъэпкъ музей нахыпэкIэ кырытыгъэхэм яхылагъэу тхылъ заулэ птхын плъэкIыштэу зылытэрэмэ адетэгъаштэ.

Титарихъ нахышIоу зэрагъашIэ ашIонгъоу кIэлэцIыкIухэр, ныбжыкIэхэр, тимылъэкъэгъухэр, IэкIыб хэгъэгумэ къарыкIыжыгъэхэр бэ хуэхуэ музеймэ цызэлэIэкIэх.

Сурэтым итхэр: Мамырыкъо Саидэр Едыдж Батырайрэ гушыIэгъу зэфэхьугъэх.

Лъэпкъ музеймэ кышчытыра-хыгъ.

— Егъэджэнхэр яплIэнэрэу зэхэтIагъэх, — кышIуагъ зэхэхэм Адыгэ Республикэм и Лъэпкъ музей идиректорэу Джыгунэ Фатимэ. — Этнографием, археологием, нэмыкIхэм яхылагъэу егъэджэнхэр тилошIапIэ шыкIошгъых.

Лъэпкъ музеймэ идиректор игуадзэу Шэуджэн Налмэс зэхэхэм хэлэжъэрэмэ къафилотагъ егъэджэнхэр темэ гъэнэфагъэхэмкIэ гошыгъэхэу зэрэзэхашагъэхэр. Адыгеим итарихъ кырыкIуагъэр къыдалгытэзэ, программэр зэхэгъэуцуагъ.

ГъукIэлI Аминэт шэныгъэм фэгъэхыгъэу къэбар жъугъэхэм язэфэхысыжыын кытегушылIэзэ,

кыгъэлъэгъонхэу музеймэ чIэхэм темэр арипхыгъ. Дзыбэ Заремэ IэкIыб хэгъэгумэ ащыпсэурэ тилъэпкъэгъумэ, хэкум къэзыгъэ-зэжырэмэ ялофыгомэ къатегушылIагъ. Мамырыкъо Саидэ этнографием кыпкырыкIыгъэ, музеймэ ифондхэмрэ уахтэу тызыхэтырэмэ зэригъэпшагъэх. Надежда Бурмистровар культурэм илошIапIэмэ къатегушылIагъ.

Лъэпкъ археологием анахъ лъэшэу тызыгъэгумэкIырэмэ ащыш. Адыгэмэ ятарихъ икIоу агъыгъэп. Шэныгъэлэжъэхэм уплъэкIунэу ашIын фаер бэ. Адыгэ Республикэм культурэмкIэ изаслуженнэ ИофшIэу Тэу Аслъан тилъэпкъ иархеологием фэгъэхыгъэу апэрэ

ИСКУССТВЭР —
ТИБАИНЫГЪКъэмэчIасэу
Гъырбы Сэлым,
тыпфэгущIо!

«Урысыем истудентхэм ягъатх» зыфилорэ зэнэ-кьокъоу Челябинскэ шыкIуагъэм Адыгэ къэралыгъо университетым июри-дическэ факультет щеджэрэ Гъырбы Сэлымэ къашъоу кышчышIыгъэмкIэ апэрэ чыплIэр кыды-хыгъ. Нарт шъаор къуаджэу Къэлэжъ щапIугъ.

Адыгэ къэралыгъо университетым ильэпкъ ансамблэу «Нартым» Гъырбы Сэлым кышчышъо. Къамэр чIисэзэ тилъэпкъ къашъо дахэу кызырешIыгъэм фэшI апэрэ чыплIэр кыфагъэшъошIагъ. «Нартым» ихудожественнэ пашъэу, Адыгэ Республикэм культурэмкIэ изаслуженнэ ИофшIэу Шагудж Казбекрэ Гъырбы Сэлымрэ кызырэтIауагъэу, Урысыем ишъолъырхэм студентIэу къарыкIыгъагъ. Адыгэ къэшъуа-кIор иIэпIэсэныгъэкIэ къахэ-шыгъ. Апэрэ чыплIэр кызырэдихыгъэм фэшI тыфэгущIо.

Сурэтым итыр: Гъырбы Сэлым.

ФУТБОЛ

«ФАЮР» Мыекъуапэ къэкIуагъэп

Мыекъопэ футбол командэу «Зэкъошныгъэр» «ФАЮР» Беслан тыгъуасэ дешIэнэу шытыгъ, ау зэлукIэгъур тикъалэ шыкIуагъэп. Ащ кыыхэкIэу «Зэкъошныгъэмрэ» Улапэ ифутбол командэрэ ныбджэгъу ешIэгъу Мыекъуапэ цызэдырялагъ.

Беслан ифутбол командэ Урысыем изэнэкъокъу хэкIыжыгъ. Мыекъуапэ кызырэмькIуагъэм фэшI пчъагъэр 3:0-у «Зэкъошныгъэм» ешIэгъур ыхыгъэу

фалъытагъ. Тифутболистмэ яухъазырыныгъэу кырамыгъэ-Iыхыным пае ныбджэгъу зэлукIэгъу зэхашагъ, «Улапэм» дешIагъэх.

УРЫСЫЕМ ИЗЭНЭКЪОКЪУ

Наркоманием пэшIуекIохэзэ

Урысые Федерацием изэнэкъокъоу Мыекъуапэ шыкIуагъэм хэхэр зыгъасэхэрэр хэлэжыагъэх. Хэгъэгум итаможнэхэм яшъолъыр гъэлорышIапIэхэм яхэшпы-кIыгъэ командэхэр апэрэ чыплIэхэм афэбэнагъэх. ЗэлукIэгъухэр генерал-майорэу Е. Чухаревым ишIэжъ фэгъэхыгъагъэх.

Хылыгъэзещэ машинэхэм наркотикхэр къащыгъотыгъэнхэм фэгъэхыгъэу зэлукIэгъум Сыбыр шъолъыр кыкIыгъэ Татьяна Пономаревам ихъэ ащытекIуагъ. Машинэ псынIкIэхэм наркотикхэр къащыгъотыгъэнхэмкIэ Марина Воронинам ыгъэсэрэ хэр къахэщыгъ. Дальневосточнэ шъолъырым ар щэпсэу.

Командэхэм нэмыкI зэнэкъокъухэр ялагъэх. Урал кыкIыгъэм апэрэ чыплIэр кыдыхыгъ. Кыблэ шъолъырыр ятIонэрэ, Сыбыр кыкIыгъэр ящэнэрэ хуэгъэх.

Зэнэкъокъум исудья шъхьалэу Анатолий Малиновскэр, зэхэщакIохэр зэлукIэм кышчыгушылIагъэх. Адыгэ чыгум дахэу къащыпэгъокIыгъэх, зэлукIэгъухэр

Пчъагъэр 11:1-у «Зэкъошныгъэм» текIоныгъэр кыдыхыгъ. Вадим Лучиным — 3, Нэтхъо Амир — 3, Хъабилэ Алим — 2, Хъабэчыр Рустам — 1, нэмыкI-хэм къэлапчъэм Iэгуаор да-дзагъ.

Жьоныгуакиэм и 31-м «Зэкъошныгъэр» Таганрог шешIэшт. А мафэм 2011 — 2012-рэ ильэс ешIэгъур тикомандэ бухышт.

загъасэ

дэгъоу зэхашэнхэм фэшI бысымхэр Iэпылэгъу къафэхьугъэх. Ащ фэшI ти Лышхъэу ТхьакIушынэ Аслъан, Мыекъуапэ имэрэу Михаил Черниченкэм лъэшэу зэрафэразэхэр къауагъ.

Мыекъуапэ ипчэгъоу Лениным ылIэ зыхырым зэхэхэу шыкIуагъэм хагъэунэфыкIырэ чыплIэхэр кыдзыхыгъэмэ ащыфэгущIуагъэх, шIухъафтынхэр аратыжыгъэх. Мыекъопэ администрацием ылIэкIэ Аульэ Юрэ спортсменхэм шIухъафтынхэр афшIыгъ. Концертэу пчэгум шыкIуагъэм хэлэжыагъэх Урысыем иартист цIэрыIохэу Александр Чаркыныр, Ирина Тарасовар, Адыгеим иансамблэу «Нартыр», нэмыкIхэри. Сурэтым итхэр: апэрэ чыплIыщыр кыдзыхыгъэу командэхэр.

НэкIубгъор
зыгъэхъазы-
рыгъэр
ЕМТИЛЬ
Нурбий.

Зэхэзышагъэхэр:
Адыгэ Республикэм
и Къэралыгъо
Совет — Хасэр,
иминистрэхэм
я Кабинет

КыдзыхыгъэкIырэр:
Адыгэ Республикэм
лъэпкъ ИофхэмкIэ,
IэкIыб къэралхэм
ащыпсэурэ тилъэп-
къэгъухэм адырIэ
зэпхыныгъэхэмкIэ
ыкIи къэбар жъу-
гъэм иамалхэмкIэ
и Комитет
Адресыр: ур.Кре-
стьянскэр, 236

Редактор
шъхьалэр

ДЭРБЭ
ТИМУР

Редакциер
зыхэшIыр:
385000,
къ. Мыекъуапэ,
ур. Первомайскэр,
197.

Телефонхэр:
приемнэр:
52-16-79,
редактор шъхьалэм
иагъэрэ
гуадзэр:
52-49-44,
редактор гуадзэр-
пшъэдэкIыжъ зы-
хырэ секретарыр:
52-16-77.
E-mail:
adygvoice@mail.ru

Зышаушыхъаты-
гъэр:
Урысые Федерацием
хэутын ИофхэмкIэ,
телерадиокъэтын-
хэмкIэ ыкIи зэлы-
IэсыкIэ амалхэмкIэ
и Министерствэ
и Темыр-Кавказ
чыплэ гъэлоры-
шIапI, зэраушыхъа-
тыгъэ номерыр
ПИ №10-3892

Гъэзетым кыхиу-
тыхэрэм мышъып-
къагъэу къахафэ-
хэрэмкIэ къэзыт-
хыгъэхэм пшъэдэ-
кIыжъ ахы. Къа-
тхэхэрэмрэ гъэзе-
тым щылажъэхэр-
рэмрэ яеплъыкIэ
зэтемыфэн ылгэ-
кIышт. Гъэзет-
еджэхэм кыт-
фагъэхырэ тхы-
гъэхэр зэхэтфы-
хэрэп ыкIи къэ-
зытхыгъэхэм
аIэклIэдгъэхъа-
жыыхэрэп.

Зышыхаутырэр
ОАО-у
«Полиграф-ЮГ»,
385000,
къ. Мыекъуапэ,
ур. Пионерскэр,
268

Пчъагъэр
3536
Индексхэр
52161
52162
Зак. 1236

Хэутыным
ушыкIэтхэнэу щыт
уахтэр
Сыхъатыр 18.00
Зышыхыгъэхэу
уахтэр
Сыхъатыр 18.00